

STRATEŠKI PLAN RADA NACIONALNOG SAVETA ALBANSKE NACIONALNE MANJINE

2012-2016.

Sadržaj

Odeljak 01	UVOD
Odeljak 02	PRINCIPI I VREDNOSTI
Odeljak 03	VIZIJA I MISIJA STRATEŠKOG DOKUMENTA
Odeljak 04	KONTEKST
Odeljak 05	KULTURA
Odeljak 06	OBRAZOVANJE
Odeljak 07	INFORMISANJE
Odeljak 08	SLUŽBENA UPOTREBA JEZIKA I PISMA
Odeljak 09	STRATEŠKI PRAVCI
Odeljak 10	SPECIFIČNI CILJEVI
Odeljak 11	MEHANIZMI SPROVOĐENJA STRATEGIJE
Odeljak 12	PROMOCIJA STRATEŠKOG PLANA
Odeljak 13	MONITORING I EVALUACIJA
Aneks 1	AKCIONI PLAN 2012-2016

1.1. Uvodna reč predsednika Nacionalnog saveta albanske nacionalne manjine

Sagledavajući i uvažavajući značaj sprovođenja sveobuhvatnih i sektorskih strategija u obezbeđivanju prava nacionalnih manjina, a u cilju ostvarivanja prava albanske nacionalne manjine u Srbiji na samoupravu u kulturi, obrazovanju, informisanju i službenoj upotrebi albanskog jezika i pisma, Nacionalni savet albanske nacionalne manjine inicirao je i realizovao Strateški plan aktivnosti za naredni četvorogodišnji period.

Nacionalni savet albanske nacionalne manjine je u ovom dokumentu sistematizovao mere i aktivnosti koje će omogućiti da albanska zajednica u Srbiji, kroz promociju i unapređenje svog nacionalnog identiteta, stvori preduslove za uspešno rešavanje problema u oblastima društvenog života koje se tiču svakog pojedinca.

Sa uverenjem da ovaj strateški plan odražava potrebe i izazove najšireg dela albanske zajednice, u izradi dokumenta je učestvovalo preko pedeset stručnjaka iz oblasti kulture, obrazovanja, informisanja i službene upotrebe albanskog jezika i pisma.

Jedan od najvažnijih elemenata uspešne izrade ovog strateškog plana je podrška i pomoć međunarodnih partnera prvenstveno Misije OEBS u Srbiji kroz projekat finansiran od strane Vlade Velike Britanije koji su obezbedili finansijsku i tehničku pomoć i time omogućili da ovaj planski dokument dobije neophodan kvalitet.

Predsednik Nacionalnog saveta
albanske nacionalne manjine
Galip Bećiri

Galip Bećiri

1.2. Nacionalni savet albanske nacionalne manjine - Institucionalni okvir

Nacionalni institucionalni okvir i pravni status manjina regulišu različiti pravni akti koji garantuju manjinska prava u Srbiji. Pravni okvir je formiran Ustavom Republike Srbije, međunarodnim ugovorima, zakonskim i podzakonskim aktima.

U avgustu 2009. godine Skupština Republike Srbije je usvojila Zakon o savetima nacionalnih manjina i detaljno je regulisala položaj i nadležnosti ovih tela. Zakon o zaštiti sloboda i prava nacionalnih manjina iz 2002. godine i Zakon o savetima nacionalnih manjina postavili su zakonski osnov za zaštitu manjina u Srbiji.

Zakon o savetima nacionalnih manjina uređuje nadležnosti nacionalnih saveta nacionalnih manjina u oblasti kulture, obrazovanja, informisanja i službene upotrebe jezika i pisma, kao i postupak izbora nacionalnih saveta, njihovo finansiranje i druga pitanja značajna za rad nacionalnih saveta.

Nacionalni savet predstavlja nacionalnu manjinu u oblasti obrazovanja, kulture, informisanja i službene upotrebe jezika i pisma, učestvuje u procesu odlučivanja ili odlučuje o pitanjima iz tih oblasti, osniva ustanove, privredna društva i druge organizacije iz ovih oblasti.

3. jula 2010. godine konstituisan je Nacionalni savet albanske nacionalne manjine (u daljem tekstu Savet) kako bi ostvarili prava iz kulture, obrazovanja, informisanja i službene upotrebe albanskog jezika i pisma.

Nacionalni savet albanske nacionalne manjine ima 29 članova, a jedan od prvih koraka u radu Saveta bilo je definisanje strateških pravaca i mera koje će obezbediti albanskoj nacionalnoj manjini ostvarivanje zakonom zagarantovanih prava. Rezultataktivnosti Strateškog plana Savetadefiniše ciljeve, aktivnosti i neophodne resurse za sledeći četvorogodišnji period kako bi se unapredila trenutna situacija u oblastima za koje je nadležan Nacionalni savet.

Pored izrade Strateškog plana, Nacionalni savet albanske nacionalne manjine realizovao je niz drugih konkretnih aktivnosti za unapređenje položaja albanske zajednice u Srbiji, i na nacionalnom i na lokalnom nivou.

1.3. Metodologija izrade strateškog plana

Metodologija izrade strateškog plana Nacionalnog saveta albanske nacionalne manjine (u daljem tekstu: NSANM) sadržana je u Priručniku za izradu strateških planova Nacionalnih saveta nacionalnih manjina koji je nastao u toku ovog procesa, a koji definiše i objašnjava sve bitne korake procesa planiranja.

Prvi korak u izradi strateškog dokumenta bilo je formiranje radnih grupa, a njih su sačinjavala stručna lica iz oblasti koje su u nadležnosti NSANM.

NSANM je strateški dokument izradio radeći u 6 tematskih podgrupa, koje su se sastojale od po 10 stručnih lica za određene oblasti:

1. Radna grupa za predškolsko, osnovnoškolsko i srednje obrazovanje
2. Radna grupa za visoko obrazovanje i nauku
3. Radna grupa za kulturu
4. Radna grupa za informisanje
5. Radna grupa za službenu upotrebu albanskog jezika i pisma
6. Radna grupa za omladinu i civilni sektor

Drugi korak u procesu planiranja bio je prikupljanje i analiza podataka o trenutnoj situaciji u oblasti kulture, obrazovanja, informisanja i službene upotrebe jezika i pisma albanske nacionalne manjine, što je realizovano kroz deset individualnih sastanaka radnih grupa. Rezultati ove faze rada radnih grupa bili su osnova za definisanje ciljeva i aktivnosti planskog dokumenta.

Treći korak u procesu izrade strateškog plana je bio učestvovanje na tri treninga (STRATEŠKO PLANIRANJE, prvi deo – uvod u strateško planiranje i pregled tekuće situacije; STRATEŠKO PLANIRANJE, drugi deo – identifikacija prioriteta i definisanje ciljeva; STRATEŠKO PLANIRANJE, treći deo – izrada akcionog plana). Na navedenim treninzima članovi radnih grupa su, na osnovu prikupljenih podataka, definisali strateške ciljeve i aktivnosti za ostvarenje tih ciljeva.

Završni dokument sadrži mere koje su prihvaćene konsenzusom, a koje imaju za cilj unapređenje položaja albanske zajednice u oblasti kulture, obrazovanja, informisanja i službene upotrebe albanskog jezika i pisma u skladu sa raspoloživim resursima i potrebama koje je iskazala većina pripadnika albanske zajednice.

PRINCIPI I VREDNOSTI

PRINCIPI IZRADE STRATEŠKOG DOKUMENTA

- Otvoreno i transparentno konsultovanje i razmena informacija u toku pripreme i donošenja plana
- Multidisciplinarni i međusektorski pristup
- Demokratsko odlučivanje prilikom definisanja prioriteta
- Dugoročna perspektiva
- Efikasnost (isplativost/ekonomičnost)
- Specifični, merljivi, realni i ostvarivi ciljevi.

PRINCIPI AKTIVNOSTI PLANIRANIH STRATEŠKIM DOKUMENTOM

- Jednakost u dostupnosti usluga/aktivnosti svim potencijalnim korisnicima
- Održivost planiranih usluga/aktivnosti
- Stalno unapređivanje kvaliteta planiranih usluga/aktivnosti u skladu sa evropskim standardima
- Aktivno učešće građana.

CILJ STRATEŠKOG PLANA

Strateški plan Nacionalnog saveta Albanske nacionalne manjine je dokument koji:

- Predstavlja nadležnosti Nacionalnog saveta albanske nacionalne manjine (NSANM) po područjima,
- Odražava trenutnu situaciju i položaj albanske nacionalne manjine u područjima u kojima NSANM ima nadležnost,
- Analizira potrebe nadležnosti,
- Formuliše mere za delovanje kako bi se poboljšala pozicija albanske nacionalne manjine u oblastima za koje je nadležan NSANM.

Strateški plan pruža jedinstvenu platformu za delovanje kako bi se poboljšala situacija albanske nacionalne manjine i treba da podstiče odgovorne osobe i da pomogne u učešću svih zainteresovanih osoba u lokalnoj zajednici da zajedno rade na postizanju tog cilja, kao i da odgovori na potrebe albanske nacionalne zajednice i utiče na rešavanje njihovih problema kako bi se pružila zaštita i povećalo učešće u odlučivanju u oblastima za koje je nadležan NSANM.

Izradi strateškog plana prethodili su:

- utvrđivanje potreba i identifikacija problema s kojima se suočava albanska nacionalna zajednica (kroz niz sastanaka sa lokalnim akterima) i
- analiza relevantnih dokumenata.

Tokom izrade strateškog plana formirane su tematske grupe u čijem su radu učestvovala brojne institucije i organizacije, kojima se ovde zahvaljujemo za veliki doprinos u razvoju plana aktivnosti koje će pomoći da se reše problemi i poboljša položaj albanske nacionalne zajednice.

VIZIJA I MISIJA STRATEŠKOG DOKUMENTA

VIZIJA

Promocijom i unapređenjem svog nacionalnog identiteta, albanska zajednica je kroz Nacionalni savet stvorila preduslove za uspešno rešavanje problema u oblasti društvenog i socijalnog života svakog pojedinca

MISIJA

Vizija će biti ostvarena kroz partnerstvo svih lokalnih i nacionalnih institucija uz visoku participaciju građana

4.1. Demografski podaci

Prema popisu iz 2002. godine, u Srbiji živi 61.647 Albanaca. Izraženo u procentima, 0,82% ukupnog stanovništva Srbije pripada albanskoj nacionalnoj manjini.

Autohtona albanska populacija je uglavnom koncentrisana u tri opštine: Bujanovac, Preševo i Medveđa.

Nacionalna manjina se ubraja u takozvane „stare manjine“, tj. u grupu manjina koje su uživale prava manjina pre raspada bivše države (bivše Jugoslavije).

OPŠTINA	BROJ STANOVNIKA ALBANSKE NACIONALNE MANJINE	
	Rezidenti	Nerezidenti ¹
Bujanovac	23.681	Oko 11.000
Preševo	31.098	Oko 13.000
Medveđa	2.816	Oko 3.000

4.2. Pravni status

Pravni status albanske nacionalne manjine je regulisan različitim pravnim aktima koji garantuju manjinska prava u Srbiji. Pravni okvir je formiran Ustavom Republike Srbije, međunarodnim ugovorima, različitim nacionalnim zakonima i opštinskim propisima. Pokret za zaštitu manjinskih prava u Srbiji (tada u okviru SR Jugoslavije) napravio je Zakon o pravima i slobodama nacionalnih manjina (2002. godine, u daljem tekstu: Zakon o nacionalnim manjinama), koji je postavio pravni osnov za zaštitu nacionalnih manjina i njihovog kulturnog identiteta kroz različite instrumente i mehanizme u oblasti obrazovanja, jezika, informisanja i kulture. Zakon je priznao ne samo individualna prava pripadnika nacionalnih manjina nego i kolektivna prava nacionalnih manjina, kao grupa. U skladu sa tim zakonom uvedeni su pravo na kulturnu autonomiju nacionalnih manjina i institucija saveta nacionalnih manjina. Na zakon je značajno uticala Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (koju je Savet Evrope usvojio 1995. godine, a Srbija 2001. godine); ona takođe čini deo srpskog nacionalnog pravnog poretka. I Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima (koju je Savet Evrope usvojio 1992. godine, a Srbija 2005. godine) takođe predstavlja značajan međunarodni dokument u vezi sa manjinskim jezicima koji utiče na zaštitu nacionalnih

¹ Stanovnici koji privremeno žive van mesta prebivališta jednu ili više godina.

manjina u Srbiji. Standardi iz Zakona o nacionalnim manjinama su prihvaćeni u Ustavu Republike Srbije iz 2006. godine, tako što je ceo 3. odeljak u delu 2 Ustava posvećen manjinskim pravima. Ustav takođe priznaje pravo na kulturnu autonomiju i pravo pripadnika nacionalnih manjina da biraju svoje nacionalne savete manjina. U novom Ustavu Republike Srbije nacionalni saveti manjina dobili su ustavni status.

U avgustu 2009. godine Narodna skupština Republike Srbije je usvojila Zakon o savetima nacionalnih manjina i detaljno je regulisala položaj i nadležnosti ovih tela. Zakon o nacionalnim manjinama i Zakon o savetima nacionalnih manjina postavili su zakonski osnov za zaštitu manjina u Srbija. Za primenu manjinskih prava veliki značaj imaju i drugi zakoni kojima se uređuju različita pitanja (obrazovanje, kultura, lična dokumenta, informisanje, službena upotreba jezika i pisma itd.), a koji se takođe bave pitanjem manjina. Pošto se implementacija mnogih manjinskih prava odvija na lokalnom nivou, za kvalitet zaštite manjina veoma su značajni opštinski propisi. Prema Zakonu o lokalnoj samoupravi (iz 2007. godine) opština je zadužena za implementaciju, zaštitu i unapređenja individualnih i kolektivnih prava manjina. Ona ima posebne nadležnosti u oblastima službene upotrebe manjinskih jezika, obrazovanja i informisanja na manjinskom jeziku, u podršci kulturnim aktivnostima manjinske grupe itd.

Izbori za nacionalne savete nacionalnih manjina održani su 6. juna 2010. godine u svih 167 opština u Srbiji, i to izbori za 16 nacionalnih saveta na neposrednim izborima, a za preostala tri saveta nacionalnih manjina (Hrvata, Makedonaca i Slovenaca) na posrednim izborima, putem elektorske skupštine. Neposredne izbore za savete imale su manjine koje su upisale više od polovine popisanih pripadnika: Albanci, kojih prema poslednjem popisu ima (61.647), Mađari (293.299), Bošnjaci (136.097), Romi (108.193), Aškalije (584), Bugari (20.497), Bunjevci (20.012), Vlasi (40.054), Grci (572), Egipćani (814), Nemci (3.901), Rumuni (34.576), Rusini (15.905), Slovaci (59.021), Ukrajinci (5.354) i Česi (2.211). Nacionalni saveti su formirani za 19 nacionalnih manjina; nacionalni saveti albanske i bugarske manjine formirani su 3. jula 2010. godine, a nacionalni saveti ostalih 16 manjina nešto kasnije (Bošnjački nacionalni savet još uvek ima problema u konstituisanju).

Nacionalni saveti nacionalnih manjina predstavljaju oblik manjinske samouprave kojima pripadnici manjina preko svojih izabranih predstavnika utiču na očuvanje identiteta i zaštitu prava, posebno u oblasti kulture, obrazovanja, informisanja i službene upotrebe jezika i pisma.

Ustav garantuje individualna i kolektivna prava pripadnicima manjina, koji su do sada svoja prava promovisali i štitili samo kroz političke partije. a uz postojanje nacionalnih saveta ponuđeni su i dodatni mehanizmi za zaštitu ovih prava. Pripadnici nacionalnih manjina u Republici Srbiji formiraju i biraju svoje nacionalne savete radi ostvarivanja prava na samoupravu u sledećim oblastima:

- kultura,
- obrazovanje,
- informisanje i
- službena upotreba jezika i pisma.

Nacionalni savet predstavlja nacionalnu manjinu u oblasti kulturne autonomije i kao vid samoorganizovanja manjinskih zajednica obezbeđuje i institucionalizuje učešće u procesu odlučivanja i upravljanja o svim pitanjima u ovim oblastima.

Nakon ove strukture propisane zakonom, analiza će se fokusirati na pomenute četiri teme i implementirane standarde u pogledu prava albanske nacionalne manjine. Analiza svake teme odvija se u četiri koraka: zakonski okvir, pravne nadležnosti Saveta nacionalnih manjina, prezentaciju stanja na terenu na osnovu sprovedenog terenskog istraživanja te zaključci i preporuke.

Čuvanje, negovanje i razvijanje svoje kulture i tradicije jedno je od neotuđivih prava pripadnika nacionalnih manjina koji, u cilju unapređivanja svoje kulture i tradicije, mogu osnivati posebne kulturne, umetničke i naučne ustanove, razna društva i udruženja.

U skladu sa svojim mogućnostima, lokalne samouprave treba finansijski da pomažu rad tih ustanova i društava. Lokalne samouprave, takođe, imaju obavezu da štite kulturna dobra od značaja za opštinu, da podstiču razvoj kulturnog i umetničkog stvaralaštva, da obezbeđuju sredstva za finansiranje i sufinansiranje programa i projekata u oblasti kulture te da stvaraju uslove za rad raznih ustanova.

5.1. Pravni okvir

Održavanje nacionalne kulture spada u najvažnije elemente zaštite nacionalnog identiteta nacionalnih manjina. Stoga je pravo da se podstiču sopstvena tradicija i kultura generalno priznato kao standard u zaštiti manjina i zagarantovano je međunarodnim i domaćim pravnim tekstovima.

Prema članu 79 Ustava Republike Srbije, pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo da izražavaju, čuvaju, neguju, razvijaju i javno ispoljavaju nacionalne, etničke, kulturne i verske specifičnosti. Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, u članu 5 stav 1, obavezuju države da unapređuju potrebne uslove kako bi pripadnici nacionalnih manjina mogli da održe i razvijaju svoju kulturu i kako bi se očuvali važni elementi njihovog identiteta, odnosno veroispovest, jezik, tradicija i kulturno nasleđe. Povelja reguliše pitanje kulture u članu 12.

Kulturne aktivnosti obuhvataju zaštitu kulturnih dobara, razvoj kulturnih delatnosti i ustanove značajne za razvoj kulture (posebno biblioteke, videoteke, kulturne centre, muzeje, arhive, akademije, pozorišta i bioskope), kao i književno stvaralaštvo i filmsku produkciju, kolokvijalne oblike kulturnog izražavanja, festivale i kulturnu industriju, a između ostalog i korišćenje novih tehnologija.

Srbija je prihvatila sledeće mere: da ohrabruje vidove izražavanja i inicijative specifične za regionalne ili manjinske jezike i da neguje različite načine pristupa delima proizvedenim na ovim jezicima (član 12 stav 1), da različitim sredstvima podstiče dela sačinjena na regionalnim i manjinskim jezicima tako što će pomagati i razvijati prevođenje, nadsinhronizaciju i titlovanje prevode (član 12 stav 1 tačka B), da unapređuje pristup regionalnih ili manjinskih jezika radovima proizvedenim na drugim jezicima razvojem prevoda, nadsinhronizacijom i titlovanjem poruka (član 12 stav 1

tačka c)), da ohrabruje direktno učešće predstavnika korisnika datog regionalnog ili manjinskog jezika u obezbeđivanju uslova i planiranju kulturnih delatnosti (član 12 stav 1 tačka f)).

Srbija je takođe prihvatila da odobrava, ohrabruje i/ili pruža odgovarajuće kulturne aktivnosti i olakšice na teritoriji različitoj od one na kojoj su regionalni ili manjinski jezici tradicionalno u upotrebi, ako to broj korisnika regionalnih ili manjinskih jezika opravdava (član 12 stav 2).

Zakon o nacionalnim manjinama garantuje prava u pogledu očuvanja kulture manjina u članu 12. Zakon garantuje pravo na izražavanje, čuvanje, razvoj i prenos kulture i identifikuje ovo pravo kao individualno i kolektivno pravo (član 12 stav 1). On takođe predviđa osnivanje kulturno-umetničkih i naučnih ustanova (član 12 stav 2) i predviđa da će država finansijski podržati te ustanove u skladu sa svojim mogućnostima (član 12 stav 3). Muzeji, arhivi i državne institucije koje su zadužene za zaštitu spomenika kulture obezbediće predstavljanje i zaštitu kulturno-istorijskog nasleđa nacionalnih manjina (član 12 stav 5).

5.2. Zakonske nadležnosti Nacionalnog saveta

Zakon o savetima manjina reguliše u članovima 16–18 nadležnosti saveta nacionalnih manjina u oblasti kulture. Član 16 daje savetima nacionalnih manjina osnivačka prava u vezi sa osnivanjem kulturnih institucija. Član 17 predviđa instrumente učešća saveta nacionalnih manjina u upravljanju ustanovama kulture. Član 18 obuhvata 12 različitih nadležnosti saveta nacionalnih manjina koje se odnose na institucije, manifestacije i dobra od posebnog interesa za nacionalne manjine (član 18 stavovi 1, 3 i 4), kulturne strategije nacionalnih manjina (član 18 stav 2), zaštitu i obnovu kulturnih dobara (član 18 stav 5), prostorne i urbanističke planove (član 18 stavovi 6 i 7), premeštanje i zaštitu pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara (član 18 stav 8), biblioteke (član 18 stav 9), raspodelu javnih budžetskih sredstava institucijama, manifestacijama i udruženjima kulture (član 18 stav 10) i članove Nacionalnog saveta za kulturu (član 18 stavovi 11 i 12).

Nacionalni savet pravi strategiju razvoja kulture nacionalne manjine, bavi se pitanjima ustanova i manifestacija u oblasti kulture, utvrđivanjem i zaštitom kulturnih dobara, biblioteka, ima mogućnost da utiče na raspodelu sredstava iz budžeta usmerenih na ovu oblast i učestvuje u radu Nacionalnog saveta za kulturu. Preciznije, Nacionalni savet:

- a) utvrđuje strategiju razvoja kulture nacionalne manjine;
- b) utvrđuje koje su ustanove i manifestacije u oblasti kulture od posebnog značaja za očuvanje, unapređenje i razvoj posebnosti i nacionalnog identiteta određene nacionalne manjine;
- c) daje predlog za raspodelu sredstava koja se dodeljuju putem javnog konkursa iz budžeta Republike ili jedinice lokalne samouprave ustanovama, manifestacijama i udruženjima nacionalne manjine u oblasti kulture;

- d) utvrđuje koja su pokretna i nepokretna kulturna dobra od posebnog značaja za nacionalnu manjinu; pokreće postupak pred nadležnim organom ili ustanovom za utvrđivanje statusa zakonom zaštićenih pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara od značaja za nacionalnu manjinu; predlaže preduzimanje mera zaštite, sanacije i rekonstrukcije kulturnih dobara iz stava 1. tačka 4) ovog člana; daje mišljenja i predloge u postupku izrade prostornih i urbanističkih planova u jedinici lokalne samouprave u kojoj se nalaze kulturna dobra iz stava 1. tačka 3) ovog člana; predlaže obustavljanje izvršenja prostornih i urbanističkih planova ako smatra da se time ugrožavaju kulturna dobra iz stava 1. tačka 3) ovog člana; daje prethodno mišljenje nadležnom organu u postupku izdavanja dozvole za premeštanje nepokretnog kulturnog dobra iz stava 1. tačka 3) ovog člana na novu lokaciju;
- e) daje mišljenje u postupku osnivanja ili ukidanja biblioteka ili organizacionih jedinica biblioteka koje imaju fond knjiga na jeziku nacionalne manjine;
- f) predlaže najmanje jednog kandidata za zajedničku listu kandidata za izbor Nacionalnog saveta za kulturu, određuje svog predstavnika u Nacionalnom savetu za kulturu koji, bez prava odlučivanja, učestvuje u njegovom radu kada se razmatraju pitanja od značaja za kulturu nacionalne manjine i odlučuje o drugim pitanjima koja su mu poverena zakonom ili aktom jedinice lokalne samouprave.

5.3. Trenutno stanje u oblasti kulture

Kada je u pitanju oblast kulture, kao osnovne karakteristike trenutne situacije mogu se istaći zastareli kapaciteti (i tehnički i programski) institucija kulture, koji ne zadovoljavaju savremene potrebe stanovništva te mali broj kulturnih manifestacija koje se sistemski podržavaju.

Glavne kulturne manifestacije su:

- „Kulturno leto Bujanovac“ („Bujanovački letnji dani“), multikulturalna dešavanja, tradicionalni plesovi i muzika itd.
- „Silvester žurka na gradskom trgu Bujanovac“ – Kancelarija za mlade Bujanovac.
- Omladinske organizacije iz Bujanovca snimale su kratke filmove i igraju u amaterskom pozorištu.
- Najznačajnija kulturna aktivnost u Preševu je „Festival albanske komedije“. Osnovana 1994. godine, uz različite teškoće i nekoliko prekida u radu, ova manifestacija je ove godine organizovana sedmi put. Festival nema stalnu finansijsku podršku, već svake godine animira donatore (Ministarstvo kulture, opština Preševo, lokalni sponzori itd.).
- Slikarska kolonija Preševo. U Preševu postoji oko 30 umetnika, slikara i vajara koji zajedno okupljaju organizacije umetnika. U okviru priprema za Festival albanske komedije njihov rad se

pokazao kao nedovoljan. Naime, Dom kulture zatražio je od desetak slikara da ponude radove za izložbu, ali je samo jedan umetnik prihvatio ponudu i izlagao radove.

- Centralna manifestacija Albanaca u Medveđi je „Reveille maja“ koji se obeležava u selu Tupale od 2003. godine. To je veliki festival sa pesmama, igrama, recitovanjem itd. u kome ne učestvuju samo ljudi iz Medveđe, već i gosti iz Kosovske Kamenice i Gnjilana.

Institucije kulture:

- U Bujanovcu postoje dve kulturne institucije u okviru Opštine – Dom kulture i biblioteka. Navedene ustanove kulture finansira opština.
- Dom kulture u Bujanovcu ima veliki kapacitet (salu sa 405 mesta), ali je tehnički zastareo i lošeg je kvaliteta, pa se jedva i koristi. Što se tiče gradske biblioteke, može se primetiti da je broj knjiga na albanskom nedovoljan. Do 2002. godine u biblioteci u Bujanovcu nije bilo knjiga na albanskom jeziku. Situacija se od tada promenila, tako da trenutno u biblioteci ima 10.000 knjiga na albanskom jeziku.
- U Preševu postoje dve kulturne institucije u okviru opštine – Dom kulture i biblioteka. Navedene ustanove kulture finansira opština.
- Kulturni centar u Preševu ima veliki kapacitet (salu sa 600 mesta), ali je tehnički zastareo i lošeg je kvaliteta,. Što se tiče gradske biblioteke, može se primetiti da je broj knjiga na albanskom jeziku nedovoljan.
- Biblioteka u Medveđi – U biblioteci u Medveđi od ukupno oko 40.000 knjiga ima svega 3.000 knjiga na albanskom jeziku. Biblioteka je uspela da sačuva čitav fond albanskih knjiga.
- Nijedna od ove tri opštine nema aktivan bioskop, pozorište ili muzej.

5.4. Identifikovani problemi

Osnovni problemi u oblasti kulture su:

- nepostojanje kulturnih institucija (bioskopi, pozorišta, muzeji, arhive itd.),
- nedovoljan knjižni fond na albanskom jeziku u javnim bibliotekama u tri opštine,
- otežana kulturna razmena zbog ograničene mobilnosti lica sa Kosova,
- nepostojanje kulturne razmene sa institucijama, ansamblima i umetnicima iz Srbije i regiona,
- nedovoljna vidljivost albanske kulture među većinskim stanovništvom,
- nepostojanje sistemskog pristupa i dominantnost ad hoc aktivnosti,
- loši ekonomski preduslovi za negovanje kulture,
- nepostojanje jasno opredeljenih i projektno orijentisanih sredstava za kulturne aktivnosti u opštinskom budžetu,
- nepostojanje sistemske saradnje sa institucijama kulture u zemlji matici,
- nepostojanje savremenih kulturnih sadržaja,
- nezainteresovanost građana za kulturne sadržaje zbog loših ekonomskih okolnosti.

PREDNOSTI

- Ljudski resursi
- Kulturno nasleđe
- Društva i udruženja
- NSANM

SLABOSTI

- Kulturna infrastruktura
- Kulturne institucije (finansije)
- Slobodno kretanje (individualno i grupno)

ŠANSE

- Projekti za donacije
- Saradnja sa državnim i međunarodnim institucijama (NVO i Koordinaciono telo)

PRETNJE

- Ekonomski uslovi
- Slaba podrška lokalnih vlasti

5.5. Preporuke

U oblasti kulture može se uvideti potpuno odsustvo sistematskog pristupa rešavanju navedenih problema. Kulturne manifestacije i institucije zavise od ličnog angažovanja, a većina akcija se preduzima ad hoc. Problemi su uglavnom povezani sa lošom ekonomskom situacijom i činjenicom da ljudi ne mare za kulturu ako su bez posla, novca, perspektive itd.

- NSANM treba da napravi osnovnu strategiju o tome kako treba da se čuva i neguje kulturni identitet Albanaca u južnoj Srbiji (član 18 stav 2 Zakona o savetima nacionalnih manjina). Dokument trebala da identifikuje institucije i manifestacije koje imaju poseban značaj za zaštitu nacionalnog identiteta nacionalne manjine (član 18 stav 1 Zakona o savetima nacionalnih manjina). Veoma je važno da manifestacije poput „Dana albanske komedije“ u Preševu ili „Reveille maja“ u selu Tupale postignu kontinuitet i na kraju postanu tradicionalne.
- Uspešnije korišćenje alternativnih izvora finansiranja. Nedostatak finansijskih sredstava predstavlja jedan od glavnih problema za razvoj kulture, pa je veoma važno da se obezbede i sredstva iz alternativnih izvora finansiranja (strani i domaći donatori, poslovni sektor, budžeti drugih državnih institucija i sl.). NSANM bi trebalo da postavi standarde i definiše kriterijume po kojima bi trebalo distribuirati ove fondove (član 18 stav 10 Zakona o savetima nacionalnih manjina).
- Revitalizacija institucija kulture je jedno od najznačajnijih pitanja u budućem radu NSANM, i u tehničkom i u programskom smislu. Nepostojanje bioskopa, muzeja i pozorišta je jedan od krucijalnih problema. Problemi postoje i sa bibliotekama. Biblioteke u Bujanovcu, Preševu i Medveđi nemaju odgovarajući fond knjiga na albanskom jeziku. NSANM bi trebalo da reši ovaj problem i preduzme aktivnu ulogu u pogledu nabavke knjiga na albanskom jeziku odnosno knjiga albanskih pisaca za javne biblioteke. NSANM zajedno sa drugim savetima nacionalnih manjina treba da se obrati nadležnom ministarstvu i da se založi za promenu ove loše prakse. NSANM može da podrži objavljivanje knjiga domaćih autora koji pripadaju albanskoj nacionalnoj manjini. On takođe može da podrži umetničku scenu i promociju kulture kroz umetnost.
- Nije dovoljno samo promovisati kulturnu razmenu između albanskih umetnika (iz Albanije, Kosova, Makedonije), već treba stvoriti uslove za bolju vidljivost albanske kulture među većinskim stanovništvom (i obratno). To će doprineti rušenju stereotipa i predrasuda i smanjenju međuetničke distance.

OBRAZOVANJE

U današnjem svetu se ne sme potceniti značaj obrazovanja. Od obrazovnog sistema se očekuje da pojedincu pruži znanja koje će ga učiniti kompetitivnim učesnikom na tržištu, ali isto tako i da doprinese očuvanju manjinske kulture i identiteta. Taj će se zadatak lakše ostvariti ukoliko se manjinama omogući da se obrazuju na svom jeziku, a zatim i ako se u obrazovni proces integrišu segmenti o njihovoj istoriji, kulturi i tradiciji.

Obrazovni sistem, dakle, mora biti otvoren prema etnokulturnoj stvarnosti i potrebama privrede i društva, te posredovati znanja i sadržaje koji su važni za očuvanje identiteta pripadnika manjina, ali i za njihovu poziciju i šanse na tržištu.

Pravo na obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina je utemeljeno u Ustavu Republike Srbije, Povelji, Okvirnoj konvenciji, Zakonu o nacionalnim manjinama, Zakonu o savetima nacionalnih manjina te različitim zakonima koji uređuju oblast obrazovanja (Zakon o osnovnoj školi, Zakon o srednjoj školi, Zakon o visokom obrazovanju itd.).

6.1. Pravni okvir

Prema Ustavu Srbije, svako ima pravo na obrazovanje (član 71 stav 1). Pripadnici nacionalnih manjina imaju pristup obrazovnim institucijama i u tom smislu ne mogu biti diskriminisani ni na koji način. Pored opšteg pristupa obrazovnom sistemu Srbije, pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na obrazovanje na svom jeziku u državnim i pokrajinskim institucijama i pravo na osnivanje privatnih obrazovnih institucija (član 79 stav 1).

Međunarodne obaveze Srbije u pogledu obrazovanja manjina proističu iz Okvirne konvencije o pravima nacionalnih manjina (članovi 12–14) i Povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima (član 8). Okvirna konvencija reguliše pravo na obrazovanje na jeziku manjina u članu 14. Ona garantuje pripadnicima nacionalnih manjina pravo da uče sopstveni jezik. Obaveza države u tom pogledu je prilično pasivna, jer ona nije u obavezi da preduzima akciju u tom pogledu. Član 14 stav 2 govori o pravu pojedinca da uči jezik manjine ili pravu da dobija nastavu na manjinskom jeziku u okviru državnog obrazovnog sistema.

Čak i ako država obezbeđuje obrazovanje na manjinskom jeziku, ono ne isključuje izučavanje zvaničnog jezika i nastave na tom jeziku (član 14 stav 3), zbog toga što je znanje službenog jezika važan element socijalne kohezije i integracije. Član 12 Okvirne konvencije ima za cilj tolerantno

interkulturno društvo. Član 13 reguliše pravo nacionalnih manjina na osnivanje i vođenje sopstvenih privatnih institucija za obrazovanje i osposobljavanje. Ove ustanove su sastavni deo obrazovnog sistema države. U tom smislu država treba da prizna diplome i druga dokumenta koja izdaju ove ustanove.

Okvirna konvencija ne obavezuje države da finansijski podrže takve ustanove (član 13 stav 2). Povelja sadrži u članu 8 spisak mera u pogledu obrazovanja. Ove mere obuhvataju sve nivoe obrazovnog procesa. Srbija je prihvatila da omogući predškolsko obrazovanje na manjinskim jezicima, ili da omogući da se značajan deo predškolskog obrazovanja održava na jeziku manjine, makar za one polaznike čije porodice tako nešto zahtevaju i čiji se broj smatra dovoljnim, ili ako javne vlasti nemaju direktna ovlašćenja u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, da stimulišu ili ohrabre primenu ovih mera (član 8 stav 1 tačka a) (III) i (IV)).

Srbija je takođe prihvatila da omogući uslove za proučavanje regionalnih i manjinskih jezika na univerzitetu i višim školama (član 8 stav 1 tačka e) (II)), a ako javne vlasti nemaju direktna ovlašćenja u oblasti obrazovanja odraslih, da stimuliše ili ohrabri ponudu takvih jezika kao predmeta obrazovanja odraslih (član 8 stav 1 tačka f) (III)) i da napravi programe koji bi obezbedili učenje istorije i kulture na regionalnim ili manjinskim jezicima (član 8 stav 1 tačka g)).

Zakon o nacionalnim manjinama reguliše pitanje obrazovanja u članovima 13–15. Zakon garantuje pravo pripadnicima nacionalnih manjina na obrazovanje na jeziku manjina u ustanovi predškolskog, osnovnog školskog i srednjeg obrazovanja (član 13 stav 1). Obrazovanje na jeziku manjine ne isključuje obavezu da se nauči srpski jezik (član 13 stav 4). Zakon daje neke smernice za nastavne programe, tj. da programi za obrazovanje na jeziku manjine treba da obuhvate teme koje se odnose na istoriju, umetnost i kulturu nacionalnih manjina (član 13 stav 5). Takođe, nastavni plan i program škola na srpskom jeziku treba da promovišu toleranciju i koherentnost (član 13 stav 7).

Član 14 reguliše različite aspekte obrazovanja i obuke nastavnika za obrazovanje na manjinskim jezicima. Član 15 dozvoljava da lica koja pripadaju nacionalnoj manjini osnivaju i održavaju privatne ustanove obrazovanja.

Zakon o obrazovanju reguliše različita pitanja o obrazovanju manjina. Prema članu 4 stav 1 tačka 14, jedan od ciljeva obrazovanja, između ostalog, jeste razvoj ličnog i nacionalnog identiteta, razvoj osećaja pripadnosti, poštovanje i negovanje srpskog jezika i sopstvenog jezika, tradicije i kulture naroda Srbije, nacionalnih manjina i etničkih zajednica, razvoj multikulturalizma, poštovanje i očuvanje nacionalne i svetske kulturne baštine. Cilj naveden u tački 15 između ostalog obuhvata razvoj i poštovanje nacionalne, kulturne, jezičke i verske jednakosti, tolerancije i poštovanja različitosti. Prema članu 9 stav 2 ovog zakona, za pripadnike nacionalnih manjina obrazovanje se nudi na maternjem jeziku. Izuzetno, obrazovanje može biti ponuđeno dvojezično ili na srpskom jeziku, u skladu sa posebnim zakonom. Član 74 Zakona reguliše sadržaj nastavnih planova i programa u osnovnoj i srednjoj školi, koji bi trebalo, između ostalog, da pokrivaju preporučeni način prilagođavanja nastavnih planova i programa za predmete od značaja za nacionalne manjine i

programe dvojezičnog obrazovanja (član 74 stav 4). Ministar obrazovanja je ovlašćen da usvoji nastavni plan i program za osnovno i srednje obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina. Ministar usvaja ove programe na osnovu preporuke Saveta određene nacionalne manjine i na osnovu mišljenja Nacionalnog prosvetnog saveta (član 79 stav 4). Što se tiče udžbenika i drugih materijala za obrazovanje manjina, Zakon samo reguliše da se koriste odobreni udžbenici i materijali (član 102 stav 3). Može se odobriti i strani udžbenik (član 102 stav 4). Zakon takođe reguliše učešće nacionalnih manjina u upravljanju obrazovanjem (član 12 stav 6, član 13 stav 3 tačka 10, član 18 stav 3, član 22 stav 4, član 29 stav 4, član 54 stav 4, član 54 stav 5, član 58 stav 3, član 60 stav 2) i uslove za zapošljavanje nastavnika (član 120 stav 2, član 121 stav 6 i član 121 stav 7).

U skladu sa članom 5 Zakona o osnovnom obrazovanju, za pripadnike nacionalnih manjina nastava se može organizovati na njihovom maternjem jeziku ili dvojezično, ako se najmanje 15 učenika prijavi za upis u prvi razred. Međutim, uz saglasnost ministra prosvete škola može da ponudi nastavu na manjinskom jeziku i ako je broj učenika manji od 15. Ako se nastava nudi na manjinskom jeziku, mora se obezbediti predmet srpski jezik. Ako se nastava izvodi na srpskom jeziku, učenici pripadnici nacionalnih manjina uče predmet maternji jezik sa elementima nacionalne kulture. Zakon je propisao neka organizaciona pitanja u članu 25 stav 5 i 25 stav 6, kao i u članu 26 stav 2 i članu 69 stav 2. Ako se nastava izvodi na manjinskom jeziku, škola vodi evidenciju na oba jezika, srpskom jeziku i jeziku manjine (član 129 stav 2). Isto važi i za školsku diplomu (član 134 stav 4). Odgovarajuće norme se mogu naći u Zakonu o srednjem obrazovanju.

Prema članu 80 stav 2 Zakona o visokom obrazovanju, visokoškolske ustanove mogu da organizuju ispitivanje ili da sprovedu studije ili otvore odeljenja studija na manjinskom jeziku u skladu sa svojim statutom. One takođe mogu da ponude programe na manjinskom jeziku ako su za to ovlašćene (član 80 stav 3). Ako se nudi obrazovanje na jeziku manjine, Zakon predviđa da predstavnik nacionalne manjine može učestvovati u radu Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje sa pravom glasa (član 10 stav 3). Za visokoškolske ustanove koje su osnovane od strane države i u kojima se nastava izvodi na manjinskom jeziku, Savet nacionalnih manjina daje mišljenje o kandidatima za savet ustanove (član 52 stav 2). Isto važi i za izvršne organe ustanove (član 54 stav 4). Registri i uverenja su dvojezični (član 97 stav 3 i član 99 stav 4).

6.2. Zakonske nadležnosti Saveta nacionalnih manjina

Zakon o savetima nacionalnih manjina reguliše nadležnosti saveta nacionalnih manjina u oblasti obrazovanja u članovima 11–15:

- Saveti nacionalnih manjina imaju pravo na osnivanje obrazovnih ustanova (član 11). U onim obrazovnim ustanovama koje osniva država, pokrajina ili opština, a u kojima se koristi manjinski jezik ili su instrukcije date na manjinskom jeziku, Savet nacionalnih manjina ima različite instrumente da učestvuje u „upravljanju školom“. Savet nacionalnih manjina ima pravo da utiče na nastavni program i udžbenike preko različitih instrumenata iz člana 13 i člana 14. Član 15 predviđa još 13 nadležnosti saveta nacionalnih manjina u vezi sa različitim pitanjima.
- Saveti nacionalnih manjina učestvuju u upravljanju obrazovnim institucijama koje realizuju nastavu na maternjem jeziku ili u kojima se manjinski jezik i kultura uče kao poseban predmet. Savet nacionalnih manjina daje mišljenje ili imenuje članove uprave i školskih odbora (član 12 stav 1 tačke 1 i 2). On takođe daje mišljenje ili prethodnu saglasnost za izbor kandidata za direktora škole (član 12 stav 1 tačke 3 i 5), kao i mišljenje u postupku razrešenja dužnosti direktora škole i članova upravnih odbora (član 12 stav 1 tačka 4).
- Saveti nacionalnih manjina imaju pravo da imenuju člana upravnog odbora institucija koje pružaju posebne usluge za učenike i studente („ustanove studentskog i učeničkog standarda“) i daju mišljenje o ostalim kandidata za upravne odbore (član 12 stav 2 tačke 1 i 2). Oni takođe daju saglasnost u postupku izbora direktora ovih institucija (član 12 stav 2 tačka 3) i u procesu razrešenja dužnosti direktora i članova upravnih odbora tih institucija (član 12 stav 2 tačka 4).
- U oblasti visokog obrazovanja, Saveti nacionalnih manjina daju mišljenje o kandidatima za upravljanje institucijama koje nude nastavu na manjinskom jeziku (član 12 stav 4).
- Zakon o savetima nacionalnih manjina daje pravo savetima nacionalnih manjina da preporučé programe za predškolsko vaspitanje i obrazovanje, osnovno i srednje obrazovanje u oblastima koje su od značaja za izražavanje posebnosti nacionalnih manjina, a posebno u vezi sa istorijom, muzikom i umetnošću (član 13 stav 1). Isto važi i za programe na jeziku nacionalnih manjina (član 13 stav 2).
- Saveti nacionalnih manjina imaju pravo da preporučé mere i program vaspitnog rada institucija koje pružaju posebne usluge za učenike („ustanove učeničkog standarda“), a koje se odnose na međuetničku toleranciju i multikulturalizam (član 13 stav 4).
- Saveti nacionalnih manjina daju mišljenja u dve oblasti: o programima za srpski jezik kao drugi jezik (član 13 stav 3) i o nastavnim planovima i programima za institucije od posebnog značaja za nacionalne manjine (član 13 stav 5).
- Saveti nacionalnih manjina učestvuju u procesu davanja odobrenja za udžbenike na dva načina. Ukoliko Nacionalni prosvetni savet predlaže ministru prosvete da se odobri udžbenik ili edukativni materijal koji izražava specifičnosti nacionalnih manjina, savet nacionalnih manjina mora

prethodno da dâ saglasnost za takve preporuke (član 14 stav 1). Savet nacionalnih manjina ima pravo da predloži ministru prosvete da odobri korišćenje domaćih ili uvezenih udžbenika na jeziku manjine (član 14 stav 2).

- Član 15 Zakona uređuje različita ovlašćenja nacionalnih saveta koja se odnose na: učešće na Nacionalnom savetu za obrazovanje i Nacionalnom savetu za visoko obrazovanje (član 15 stav 1, član 15 stav 12, član 15 stav 13), davanje mišljenja o mreži institucija koje pružaju posebne usluge za učenike i studente (član 15 stav 2 i član 15 stav 4), odobrenja i preporuke o premeštanju školske jedinice (član 15 stav 5 i član 15 stav 6), davanje mišljenja u vezi sa brojem učenika (član 15 stav 7 i član 15 stav 8), davanje mišljenja o institucijama koje pružaju posebne usluge za učenike i studente o raspodeli mesta (član 15 stav 9), davanje mišljenja u vezi sa raspodelom sredstava iz budžeta institucija i obrazovnih organizacija putem otvorenih ponuda (član 15 stav 10), kao i na stipendije (član 15 stav 11).

6.3. Trenutno stanje u oblasti obrazovanja

Oblast obrazovanja predstavlja jedan od najvažnijih segmenata delovanja Nacionalnog saveta. Osnovna karakteristika ovog sistema je postojanje predškolskih, osnovnoškolskih i srednjoškolskih ustanova u kojima se nastava organizuje na jeziku nacionalne manjine, dok je visoko obrazovanje još uvek opterećeno velikim brojem problema.

Iako je 2011. godine otvoren Ekonomski fakultet u Bujanovcu, i dalje su prisutni problemi u vezi sa stipendiranjem studenata, obezbeđivanjem školskih udžbenika na albanskom jeziku, kao i problem priznavanja i nostrifikacije diploma sa Kosova.

Pregled obrazovnih ustanova u opštinama Bujanovac, Preševo i Medveđa:

- Bujanovac ima razvijenu mrežu osnovnih škola. Na području opštine radi 12 matičnih škola, a postoji i jedna predškolska ustanova (sa odeljenjem u Velikom Trnovcu). U Bujanovcu postoje dve srednje škole – stručna škola „Sveti Sava“ (ekonomija, pravo i administracija, mašinstvo, obrada metala, trgovina, ugostiteljstvo, turizam, medicina i socijalna zaštita, u kojoj se nastava izvodi na srpskom jeziku) i gimnazija „Sezai Suroi“ (opšti smer gimnazije, ekonomija, pravo i administracija, mašinstvo i obrada metala, elektrotehnika, trgovina, ugostiteljstvo i turizam, medicina i socijalna zaštita, u kojoj se nastava izvodi na albanskom jeziku).
- U Preševu postoje jedna predškolska ustanova, osam osnovnih škola i dve srednje škole. U jednoj osnovnoj školi nastava se izvodi na srpskom jeziku. U jednoj školi nastava se izvodi i na albanskom i na srpskom jeziku. U šest osnovnih škola (jedna u Preševu i pet u okolnim selima) nastava se izvodi na albanskom jeziku. U dve srednje škole nastava je dvojezična – u gimnaziji „Skenderbeg“ i u srednjoj tehničkoj školi „Preševo“ (sa smerovima ekonomija, pravo i administracija, mašinstvo i obrada metala, saobraćajni smer, trgovina, ugostiteljstvo i turizam, medicina i socijalna zaštita, elektrotehnika, šumarstvo i obrada drveta).

- U Medveđi postoji predškolska ustanova sa 13 isturenih odeljenja, 6 osnovnih škola i jedna srednja škola. Nastava u pet osnovnih škola se izvodi na srpskom jeziku, dok je u jednoj školi nastava dvojezična (u osnovnoj školi „Sijarinjska Banja“). U osnovnoj školi „Zenel Ajdini“ nastava se izvodi samo na albanskom jeziku. Tehnička škola „Nikola Tesla“ u Medveđi ima dva nastavna smera: ekonomija, pravo i administracija, mašinstvo i obrada metala, trgovina i ugostiteljstvo, a nastava se izvodi na srpskom jeziku. Na ekonomskom smeru nastava je dvojezična u učionicama gde postoji dovoljan broj učenika.

6.4. Identifikovani problemi

Što se tiče obrazovanja pripadnika albanske nacionalne manjine, mogu da se identifikuju sledeći glavni problemi:

- neadekvatni programi koji ne uvažavaju potrebu da se zaštite i neguju nacionalni identitet, kultura i tradicija albanske nacionalne manjine,
- nepostojanje odgovarajućih udžbenika i radnih materijala,
- loše školske biblioteke,
- problem sa statusom diploma stečenih na Kosovu i priznavanjem diploma stečenih u Albaniji i Makedoniji,
- problemi sa priznavanjem diploma od strane Nacionalne službe za zapošljavanje,
- nizak kvalitet nastave srpskog jezika za učenike koji pohađaju nastavu na albanskom jeziku,
- nepostojanje nastave albanskog jezika za učenike koji pohađaju škole na srpskom jeziku,
- nepostojanje nastave albanskog i srpskog jezika za buduće pedagoge i nemogućnost njihovo bilingvalnog razvoja,
- odvojene obrazovne institucije i odvojeno obrazovanje.

PREDNOSTI

- Želja za radom, entuzijazam i spremnost
- Podrška međunarodne zajednice i dobri odnosi sa njom
- Institucionalno organizovanje preduniverzitetske nastave
- Profesionalni kadar
- Veliki broj dece i mladih

SLABOSTI

- Nedostatak prostora, objekata, kabineta, sredstava i sportskih terena
- Nedostatak profesionalnog kadra za specifične predmete
- Neadekvatni nastavni planovi iz predmeta albanski jezik i književnost, istorija, muzičko i likovno vaspitanje, geografija
- Nedostatak udžbenika
- Nedostatak univerzitetskog obrazovanja
- Odsustvo podrške od strane države matice i Kosova
- Opstrukcija jednog broja političkih faktora
- Nedostatak nadgledanja nastavnog procesa

ŠANSE

- Evropska unija
- Korišćenje međunarodnih fondova
- Pomoć od centralne i lokalne vlasti
- Spremnost za visoko obrazovanje
- Povratak raseljenih iz Doline

PRETNJE

- Ekonomska kriza
- Slab ekonomski razvoj
- Ravnodušnost državnih struktura
- Smanjenje broja učenika zbog migracija
- Nepriznavanje diploma
- Slaba praktična primena zakona

6.5. Preporuke

- Plan i program za nastavu na albanskom jeziku isti su kao i za opšte obrazovanje na srpskom jeziku i ne obuhvataju posebne sadržaje koji bi doprineli potrebi da se sačuva i neguje identitet manjina i podstiču nacionalna kultura i tradicija. Takav stav dovodi do određenog otpora manjinske grupe i do njenog povlačenja u sebe. To takođe dovodi do nastanka paralelnih nastavnih planova i programa, pri čemu nastavnici sami definišu sadržaj svojih predavanja. Ovde NSANM ima veoma važnu i odgovornu ulogu, budući da je nadležan da preporuči programe za neke predmete (istorija, umetnost, muzika i književnost; član 13 stav 1 i član 13 stav 2 Zakona o nacionalnim savetima manjina). Ti programi treba da doprinesu da se očuva i neguje nacionalni identitet manjinskih grupa, ali i da se poveže sa širim kulturnim nasleđem. Potrebno je pronaći pravu ravnotežu između integracije i očuvanja identiteta manjina. Ovo je veoma značajno u kontekstu evropskih integracija u kojima bi trebalo očuvati različitost, ali i prihvatiti i negovati neke zajedničke vrednosti. Pored toga, NSANM treba da radi na sveobuhvatnoj strategiji u ovoj oblasti.
- Drugi važan problem predstavljaju udžbenici. Ovo pitanje je vezano za pitanje nastavnih planova i programa. Međutim, u vezi sa udžbenicima može se uočiti potpuno odsustvo sistematskog pristupa. Već godinama nema udžbenika na albanskom jeziku koji su objavljeni u Srbiji, a udžbenici koji su objavljeni sredinom devedesetih ne odgovaraju specifičnim potrebama obrazovanja na albanskom jeziku, već predstavljaju prevod udžbenika sa srpskog na albanski jezik koji su zastareli nakon mnoštva reformi u obrazovanju. nacionalnih Iako pravni sistem Srbije poznaje mogućnost da se uvezu udžbenici na jeziku manjine, ovo ne teče lako. NSANM ima nadležnost po pitanju udžbenika (član 14 Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina) i može da rešava ovaj problem. Iako bi najlakše bilo da se uvezu udžbenici iz Albanije, sa Kosova i iz Makedonije, to ne bi trebalo da bude jedini mehanizam za unapređenje nastave na albanskom jeziku. Trebalo bi uložiti napor i na duži rok raditi na štampanju udžbenika na albanskom jeziku u Srbiji, što treba da doprinese razvoju integrativnog multikulturalizma. NSANM treba da radi i na poboljšanju školskih biblioteka i obezbeđivanju drugih radnih materijala neophodnih za nastavu.
- Savremeno obrazovanje je tesno povezano sa mobilnošću studenata i nastavnika, a njihova mobilnost je u regionu ograničena. Ograničenja nisu samo finansijske prirode, već su izazvana i administrativnim preprekama.
- Problem diploma izdatih na Kosovu je politički problem odnosa između Srbije i Kosova, ali postoji problem i priznavanje diploma iz Albanije i Makedonije. NSANM ne može sam da reši ovaj problem, ali može da lobira na obe strane i da pregovara sa obe strane kako bi se pronašlo rešenje. NSANM bi mogao, zajedno sa drugim savetima nacionalnih manjina, da lobira i pregovara u relevantnim ministarstvima da se preduzmu mere afirmativne akcije i pojednostave procedure za priznavanje diploma koje su pripadnici nacionalnih manjina dobili u zemljama maticama.

- NSANM treba da radi na poboljšanju nastavnih planova i programa na srpskom jeziku za albanske učenike (član 14 stav 3 Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina) i treba da promovise učenje srpskog jezika među nacionalnim manjinama. Takođe, treba da se zalaže za uvođenje albanskog jezika u nastavne programe na srpskom jeziku u ove tri opštine.
- Zakon omogućava nacionalnim savetima nacionalnih manjina da obezbede stipendije (član 15 stav 11 Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina). Obezbeđujući stipendije, NSANM može identifikovati potrebe albanske nacionalne manjine i doprineti stvaranju stručnjaka u raznim oblastima, što će postepeno dovesti do stvaranja nove obrazovane elite.
- Zbog velikog broja neobrazovanih i niskoobrazovanih ljudi, neophodno je razviti modele obrazovanja odraslih na albanskom jeziku kroz dokvalifikaciju i prekvalifikaciju. Interes albanske nacionalne manjine je da stanovništvo koje je rano izašlo iz sistema obrazovanja nastavi školovanje, a da se nezaposleni prekvalifikuju prema potražnji na tržištu radne snage.
- EU podstiče učenje do kraja života. U tom smislu treba podsticati mlade koji su završili visoko obrazovanje na specijalizaciju i na sticanje obrazovanja koje znači drugu diplomu odnosno sticanje magistarskog i doktorskog zvanja. Pripadnicima albanske nacionalne manjine sistem dopisnog školovanja (na daljinu) otvara velike mogućnosti za nastavak školovanja. Potrebno bi bilo i da se u mreži obrazovnih ustanova pored ustanova čiji je osnivač država, pojave i ustanove čiji su osnivači crkve, fondacije i privatna lica, a koje bi odgovorile na potrebe albanske nacionalne manjine za obrazovanjem. Zbog prohodnosti prema obrazovnoj mreži na srpskom jeziku potrebno je efikasnije obrazovanje i učenje srpskog jezika i to na što višem nivou, potpuna bilingvalnost nastavnog osoblja, kao i izdavanje dvojezičnih svedočanstava i diploma.

7.1. Pravni okvir

Pravo na informisanje na albanskom jeziku se zasniva na Ustavu Republike Srbije, Okvirnoj konvenciji, Povelji, Zakonu o nacionalnim manjinama, Zakonu o savetima nacionalnih manjina i zakonima koji regulišu oblast medija.

Ustav Srbije garantuje slobodu štampe u članu 50, a u članu 79 stav 1 garantuje pripadnicima nacionalnih manjina pravo na potpuno, blagovremeno i nepristrasno informisanje na svom jeziku, uključujući pravo na izražavanje, primanje, slanje i razmenu informacija i ideja. Oni takođe imaju pravo na osnivanje sopstvenih sredstava javnog informisanja, u skladu sa zakonom. Okvirna konvencija reguliše pitanje manjinskih medija u članu 9. Prema ovom članu, manjinsko pravo na medije obuhvata slobodu uverenja i primanja i saopštavanja informacija i ideja na jeziku manjine.

Država treba da usvoji adekvatne mere kako bi se olakšao pristup medijima za pripadnike nacionalnih manjina u cilju unapređenja tolerancije i omogućavanja kulturnog pluralizma. Povelja reguliše pitanje medija u članu 11. Srbija je prihvatila da napravi odgovarajuće odredbe tako da radio i TV stanice nude programe na regionalnim ili manjinskim jezicima (član 11 stav 1 (iii)), da ohrabri ili olakša redovno emitovanje radio i TV programa na regionalnim ili manjinskim jezicima (član 11 stav 1 tačke b) (ii) i c) (ii)), da ohrabri ili olakša proizvodnju i distribuciju audio i audiovizuelnih dela na regionalnim ili manjinskim jezicima (član 11 stav 1 tačka d)), da ohrabri ili olakša stvaranje i/ili očuvanje makar jednih novina na regionalnim ili manjinskim jezicima (član 11 stav 1 tačka e) (i)), da primeni postojeće mere finansijske podrške audio-vizuelnim produkcijama na regionalnim ili manjinskim jezicima (član 11 stav 1 tačka f) (ii)). Srbija je takođe prihvatila član 11 stav 2 Povelje koji reguliše pitanje radio i TV programa iz susednih zemalja, kao i član 11 stav 3 koji reguliše zastupljenost interesa pripadnika nacionalnih manjina u okviru takvih tela koja mogu biti uspostavljena u skladu sa zakonom i garantuju slobodu i pluralizam medija.

Zakon o nacionalnim manjinama garantuje pravo na informisanje na manjinskom jeziku u članu 17. Norma je jednaka normi iz Okvirne konvencije i obuhvata pravo na potpuno i objektivno informisanje, pravo na izražavanje, primanje, širenje i razmenu informacija od strane štampanih i drugih medija (član 17 stav 1). U programima javnih radio i TV servisa država obezbeđuje informativne, kulturne i obrazovne emisije na manjinskim jezicima. Ona takođe može da uspostavi posebne radio i TV stanice kako bi se emitovao program na jezicima manjina (član 17 stav 2). Pravo na medije obuhvata i pravo na uspostavljanje i održavanje sopstvenih medija na jezicima manjina (član 17 stav 3).

Zakon o javnom informisanju u članu 5 stav 1 propisuje da će republika, autonomna pokrajina i opštine da obezbeđuju deo sredstava i druga potrebna sredstva za rad javnih servisa nacionalnih manjina i etničkih zajednica. Zakon sadrži i opšte norme o zabrani diskriminacije i govora mržnje koje su važni za međuetničku toleranciju i razvoj pluralističkog društva (član 17 i član 38).

Zakon o radiodifuziji uglavnom obavezuje emitera da proizvodi i emituje program na srpskom jeziku ili, ako je program na stranom jeziku, da obezbedi prevod na srpski (član 72 stav 1). Međutim, ova norma se ne odnosi na manjinske medije ili javni radiodifuzni servis kada se emituje program na jezicima manjina (član 72 stav 2). Zakon reguliše stope obavezne proizvodnje programa i predviđa da emiteri manjinskih programa moraju da emituju najmanje 50% programa sopstvene proizvodnje (član 73 stav 2). Zakon reguliše neke obaveze javnih radiodifuznih servisa koji se odnose na proizvodnju programa namenjenih svim društvenim grupama, poštovanje jezičkih standarda većine i nacionalnih manjina, kao i programa koji izražavaju kulturni identitet nacionalnih manjina sa mogućnošću da se ponude neki programi na manjinskom jeziku (član 78 stavovi 2, 3 i 4).

7.2. Zakonske nadležnosti saveta nacionalnih manjina

Nadležnosti saveta nacionalnih manjina u pogledu informisanja regulisane su u članovima 19–21 Zakona o savetima nacionalnih manjina:

- Savet nacionalnih manjina ima osnivačka prava (član 19).
- Savet nacionalnih manjina ima različite instrumente na raspolaganju preko kojih može da učestvuje u upravljanju medijskim kućama ili manjinskim programom.
- Savet daje mišljenje u postupku imenovanja članova upravnog odbora, programskog odbora i generalnog direktora RTS i RTV (član 20 stavovi 1 i 2).
- Savet takođe učestvuje u imenovanju glavnog i odgovornog urednika za program na jezicima manjina (član 20 stavovi 3, 4 i 5). Član 21 propisuje šest dodatnih nadležnosti Saveta nacionalnih manjina u odnosu na pravo na informisanje manjina.

7.3. Trenutno stanje u ovoj oblasti

Na prostoru tri opštine danas deluje ukupno 15 medija. Najviše ih je u Bujanovcu – devet, u Preševu ih ima pet i Medveđi jedan. Od toga broja, dva medija su štampani mediji, radio stanica ima šest, televizijskih stanica četiri, a internet emitera tri. Što se vlasničke strukture tiče, pet medija je u vlasništvu lokalnih samouprava.

Od 15 medija, na albanskom jeziku ih je sedam, na srpskom tri, a pet su jezički mešoviti mediji.

MEDIJI NA ALBANSKOM JEZIKU

- „Nacional“ je nedeljni informativni časopis koji se bavi političkim, ekonomskim i kulturnim temama u albanskoj nacionalnoj zajednici; njegov osnivač je NSANM.
- Radio Spektri formiran je u proleće 2001. godine, a danas je u sastavu preduzeća RTV Spektri. TV Spektri je deo informativnog preduzeća RTV Spektri, radi od 2003. godine, a od 2007. godine ima lokalnu frekvenciju.
- Radio Aldi je radio stanica u okviru preduzeća RTV Aldi. Program emituje od 2006. godine, a na prvom konkursu RRA ova radio stanica je, zajedno sa televizijom, dobila lokalnu frekvenciju. TV Aldi je deo preduzeća RTV Aldi. U poslednje dve–tri godine TV Aldi predstavlja najjači i najprestižniji medij u Preševu.
- RTV Preševo je opštinska javna televizija koja je osnovana odmah nakon konflikt.

MEŠOVITI MEDIJI

Pet mešovityh informativnyh glasila u Bujanovcu, Preševu i Medveđi su javna preduzeća. Postoje tri javna RTV servisa u regionu: RTV Bujanovac, RTV Preševo i Radio Medveđa. Javno preduzeće RTV Bujanovac ima najviše zaposlenih u ove tri opštine (preko 30).

Postoje tri javna RTV servisa u regionu: RTV Bujanovac, RTV Preševo, Radio Medveđa. Svi mediji se finansiraju iz budžeta opština, a Koordinaciono telo je odigralo važnu ulogu u uspostavljanju i opremanju ovih medija. Međutim, većina sredstava ide na plate, a veoma malo sredstava se ulaže u razvoj programa. Broj zaposlenih u ovim medijima je veliki, pristup radu je zastareo, a svi se žale na starost opreme.

Radio Bujanovac je od kraja devedesetyh godina prošlog veka bio isključivo u službi informisanja srpske zajednice. On je čitavu deceniju bio jedini elektronski medij na prostoru ove tri opštine.

Televizija Bujanovac je deo javnog preduzeća čiji obim i proporcije programa odgovaraju nacionalnoj strukturi stanovništva ove opštine. I ovaj program realizuje trojezična redakcija.

Javno preduzeće RTV Preševo (20 zaposlenih) u svom sastavu ima Radio Preševo (stanicu čiji je program sa oko 90 odsto sadržaja namenjen albanskoj nacionalnoj zajednici) Ima više od 20 zaposlenih. TV Preševo se oglasila 2004. godine i bila je prva televizija u ove tri opštine.

Javno preduzeće Radio Medveđa je jedino javno glasilo u opštini, a mešovita redakcija sa desetak zaposlenih, nesrazmerno broju stanovnika, emituje program za obe zajednice.

U Bujanovcu i Preševu pripadnici albanske nacionalne manjine mogu da gledaju TV kanale sa Kosova, iz Albanije i Makedonije preko kablovske mreže. Kablovske mreže u Medveđi nemaju kanale na albanskom jeziku.

7.4. Identifikovani problemi

U oblasti informisanja mogu se identifikovati sledeći problemi:

- manja ulaganja u program razvoja lokalnih medija, jer se većina sredstava distribuira iz budžeta opštine za plate zaposlenih,
- neefikasna saradnja sa nacionalnim institucijama koje se bave informisanjem,
- nepostojanje jasnih kriterijuma za raspodelu sredstava iz budžeta opštine privatnim medijima, nepostojanje javnih tendera i finansiranja na osnovu projekata,
- neophodnost dodatne edukacije novinara,
- nepostojanje programa na albanskom jeziku na RTV Vranje i na RTV Leskovac uprkos regionalnom statusu ovih medija,
- nedostatak pravovremenih i relevantnih informacija koje se tiču zapošljavanja, obrazovanja, kulture i drugih tema vezanih za svakodnevni život stanovništva,
- nepostojanje odgovarajućih manjinskih programa na RTS-u.
- nepostojanje udruženja novinara
- prepreke za slobodan protok dnevne štampe sa Kosova.

PREDNOSTI

- Profesionalna zastupljenost novinarskog kadra u komisiji za medije pri NSANM
- Postojanje privatnih i državnih medija
- Teritorijalna blizina sa Kosovom za medijsku razmenu

SLABOSTI

- Pravni propisi – neusaglašenost zakona
- Politički uticaj na postojeće medije
- Tehničko-pravne prepreke za medijsku razmenu

ŠANSE

- Ispunjavanje standarda za integraciju u EU
- Stvaranje mogućnosti za informisanje kroz javni nacionalni servis
- Stvaranje institucionalnih medija za informisanje u okviru NSANM

PRETNJE

- Neuključivanje svih subjekata (partija i NVO) u NSANM
- Diskriminacija pri raspodeli sredstava
- Promena zakona sa promenom vlasti (nedostatak političke volje)

7.5. Preporuke

MEDIJI SA LOKALNIM FREKVENCIJAMA

- Mediji su važno polje za promociju nacionalnog identiteta i imaju istaknutu ulogu u očuvanju identiteta. Zbog toga je važno da informacije koje se plasiraju javnom mnjenju budu tačne, blagovremene i adekvatne, kao što je bitno i da nađu put do što većeg broja korisnika. S obzirom na značaj ove oblasti i na efekte koje ona ima na celokupnu zajednicu, kao i na nadležnost NSANM (član 21 stav 1 Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina), neophodna je izrada Medijske strategije Nacionalnog saveta albanske nacionalne manjine, u kojoj će se detaljno razraditi modeli za unapređenje informisanosti albanske zajednice.
- Usvajanjem Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina stvorene su nove mogućnosti za efikasnije organizovanje i razvoj štampanih i elektronskih medija na albanskom jeziku. Jedan od preduslova za to je realno sagledavanje postojećih materijalnih, tehničkih i ljudskih resursa. Posebno težište se stavlja na ljudske resurse (postojeća znanja i veštine zaposlenih u sektoru informisanja), jer se unapređenjem ovog resursa obezbeđuje osnovni preduslov za efikasnu implementaciju strateških politika u oblasti medija i informisanja.

- Informisanje na maternjem jeziku i slobodan protok informacija je za albansku zajednicu izuzetno značajan činilac jačanja nacionalne svesti, održavanja zajednice i ostvarivanja manjinskih prava i interesa. Sloboda izražavanja za albansku zajednicu može da ima istinski smisao i može da dâ rezultat samo ukoliko je povezana sa informacijama (sektorima) koji su od vitalnog značaja za pojedinca i zajednicu, odnosno sa informacijama koje unapređuju društveni položaj pojedinca i zajednice. Stoga veliki značaj ima umrežavanje sa drugim sektorima (socijalna zaštita, zapošljavanje, zdravstvo i sl.).

MEDIJI SA NACIONALNOM I REGIONALNOM FREKVENCIJOM

- RTS kao servis svih građana ne prenosi program za nacionalne manjine, pa na RTS-u ne može da se čuje nijedna reč na albanskom jeziku.
- Isto važi i za RTV Vranje i RTV Leskovac (koje imaju regionalnu frekvenciju), na kojima takođe nema sadržaja na albanskom jeziku. Neophodno je da NSANM napravi jasan plan akcije i promeni ovu situaciju. Pripadnici nacionalnih manjina plaćaju televizijsku pretplatu, ali nemaju nikakvu korist od toga.
- Nijedan član Nacionalnog radiodifuznog saveta nije pripadnik nacionalne manjine. NSANM može svojim delovanjem da utiče da se ovo promeni.

SLUŽBENA UPOTREBA JEZIKA I PISMA

8.1. Pravni okvir

Službena upotreba manjinskih jezika je jedno od centralnih prava koja pripadnici nacionalnih manjina uživaju. Pravo na upotrebu jezika manjina je ustavno pravo i međunarodni standard i obavezuje Republiku Srbiju na međunarodnom planu. Ovo pravo je takođe regulisano različitim zakonima, među kojima su dva najvažnija Zakon o nacionalnim manjinama i Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma.

Glavna norma Ustava Republike Srbije u pogledu prava na zvanično korišćenje jezika manjina daje se u članu 79. Prema članu 79 stav 1 Ustava, pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na upotrebu svog jezika i pisma. U sredinama gde čine značajnu većinu stanovništva, pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo da se postupci pred javnim vlastima (državni organi, organizacije kojima su poverena javna ovlašćenja, organi autonomnih pokrajina i jedinica lokalne samouprave) sprovode na njihovim jezicima, pravo da koriste svoje ime i prezime na svom jeziku te pravo da tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica, naselja i topografske oznake budu ispisane i na njihovom jeziku.

Prema članu 199 stav 1 svako lice ima pravo da koristi svoj jezik u postupku pred sudom, drugim institucijama države ili organizacijama sa javnim ovlašćenjima ako se odlučuje o njegovim pravima ili obavezama. Činjenica da osoba ne zna jezik postupka ne može da ometa ostvarivanje i zaštitu ljudskih i manjinskih prava (član 199 stav 2). Ustav garantuje opšta jezička prava u slučaju hapšenja (član 27 stav 2) i podnošenja krivične prijave (član 33 stav 1), ali svakoj osobi garantuje pravo na besplatnog tumača ako ona ne govori ili ne razume jezik koji je u službenoj upotrebi u sudu (član 32 stav 2).

Kada je reč o obavezujućim međunarodnim ugovorima, Okvirna konvencija je važan instrument za zaštitu nacionalnih manjina na evropskom nivou. Ona priznaje da je jezik jedan od neophodnih elemenata identiteta pripadnika nacionalnih manjina (član 5 stav 1) i sadrži različite norme koje imaju za cilj očuvanje i razvoj jezika identiteta nacionalnih manjina.

U pogledu upotrebe manjinskih jezika pred lokalnim i regionalnim vlastima, Republika Srbija je dozvolila i/ili podstiče mogućnost da oni koji koriste regionalne ili manjinske jezike podnose pismene ili usmene predstave na tim jezicima i da se zvanični dokumenti regionalne vlasti objavljuju na odgovarajućim regionalnim ili manjinskim jezicima, što se odnosi na objavljivanje zvaničnih dokumenata na relevantnim regionalnim ili manjinskim jezicima, na objavljivanje zvaničnih dokumenata na relevantnim regionalnim ili manjinskim jezicima u upotrebi, ako je to

neophodno, u vezi sa imenom na zvaničnom jeziku, te na tradicionalnu formu ili ispravan oblik imena mesta na regionalnim ili manjinskim jezicima (član 10.2 B, C, D). Što se tiče javnih službi koje obezbeđuju upravne vlasti ili lica koja deluju u njihovo ime, Republika Srbija je prihvatila da omogući korisnicima regionalnih ili manjinskih jezika da podnose zahteve na ovim jezicima (član 10 stav 3 tačka c)). Da bi se omogućilo sprovođenje službene upotrebe regionalnih ili manjinskih jezika pred upravnim organima i javnim službama, Republika Srbija je prihvatila da obavi usaglašavanje, onoliko koliko je to moguće, sa zahtevima iz javnog servisa za zaposlene koji imaju znanje o regionalnim ili manjinskim jezicima da budu imenovani na teritorijama na kojima se taj jezik koristi (član 10 stav 4 tačka c)). Srbija je takođe prihvatila mere iz člana 10 stav 5 koji predviđa da države preuzimaju obavezu da, na zahtev zainteresovanih, dopuste upotrebu i usvajanje porodičnih imena na regionalnim ili manjinskim jezicima.

Što se tiče ekonomskih i društvenih aktivnosti, Srbija je prihvatila da se suprotstavi praksi koja za cilj ima da obeshrabri upotrebu regionalnih ili manjinskih jezika u vezi sa ekonomskim i društvenim aktivnostima (član 13 stav 1 tačka c).

Centralni akt koji reguliše službenu upotrebu jezika u Republici Srbiji jeste Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma. Ovaj zakon generalno reguliše službenu upotrebu jezika i pisma u Republici Srbiji, a u delu III posebno reguliše službenu upotrebu manjinskih jezika. Prema ovom zakonu, službena upotreba jezika podrazumeva upotrebu jezika pred državnim institucijama, pokrajinskim institucijama, opštinskim institucijama, kao i institucijama i organizacijama sa javnim ovlašćenjima. To naročito obuhvata usmenu i pismenu komunikaciju između institucija i između institucija i građana, postupak za ostvarivanje i zaštitu prava građana, evidencije, izdavanje javnih uverenja koji su od interesa za ostvarivanje prava građana i ostvarivanje prava, obaveza i dužnosti radnika. Upotreba jezika u upisu topografskih oznaka, naziva institucija, organa i preduzeća, kao i objavljivanje javnog poziva, informacija i upozorenja treba da se smatra službenom upotrebom jezika.

8.2. Zakonske nadležnosti Saveta nacionalnih manjina

U pogledu službene upotrebe manjinskih jezika, nadležnosti Saveta nacionalnih manjina regulisane su u članu 22 Zakona o savetima nacionalnih manjina. Te nadležnosti možemo svrstati u dve grupe. U prvu grupu spadaju nadležnosti koje se uglavnom odnose na službenu upotrebu manjinskih jezika, dok su nadležnosti u drugoj grupi direktno povezane sa pitanjem topografskih oznaka. Savet nacionalne manjine ima pravo da predloži da se manjinski jezik koristi u službenoj upotrebi u opštini (član 22 stav 3), da predloži odgovarajuće telo za nadzor službene upotrebe manjinskih jezika (član 22 stav 6), da predloži odgovarajućim organima mere i aktivnosti u vezi sa prevođenjem propisa na manjinski jezik u službenoj upotrebi (član 22 stav 7), da preduzme mere i aktivnosti za unapređenje službene upotrebe jezika manjina (član 22 stav 8). Nadležnosti Saveta

nacionalnih manjina u odnosu na topografske oznake vezane su za pravo definisanja tradicionalnih geografskih naziva ako je dotični manjinski jezik u službenoj upotrebi u opštini (član 22 stav 1) i na pravo da odgovarajućem opštinskom telu predloži ova imena (član 22 stav 2). Savet nacionalne manjine ima pravo da predloži promenu imena ulica, trgova, gradskih četvrti itd. (član 22 stav 4) i da se izjasni o nazivima ulica, trgova, četvrti itd. ako je dotični manjinski jezik u službenoj upotrebi u opštini (član 22 stav 5).

8.3. Trenutno stanje u regionu

Prema statutima sve tri opštine na jugu Srbije sa značajnim procentom albanskog stanovništva (Bujanovac, Preševo i Medveđa), albanski jezik je u njima u službenoj upotrebi. Međutim, obim i kvalitet stvarne primene albanskog jezika u službenoj upotrebi variraju i u mnogim oblastima ona nije u potpunosti u skladu sa postavljenim pravnim standardima.

Oblasti primene službenog jezika i pisma

Kada je u pitanju upis ličnih imena na albanskom jeziku u lična dokumenta, kao što je poznato i u skladu sa zakonom, osobe albanske nacionalnosti rođene u bilo kom gradu u Srbiji imaju pravo na lično ime i na albanskom jeziku, bez obzira na to što taj jezik nije u službenoj upotrebi u njihovim matičnim opštinama. Argumentacija da opštine nemaju tehničke mogućnosti da upisuju imena Albanaca potpuno je zastarela imajući u vidu raznovrsnost dostupnih računarskih fontova. Kao što je već navedeno, praksa da ime bude napisano na oba jezika u skladu je sa evropskim standardima. Identifikovani su problemi sa transkripcijom albanskih imena na srpski jezik. Upis ličnog imena na manjinskom jeziku u matičnu knjigu rođenih je uslov za upisivanje imena u ličnu kartu i druga lična dokumenta. Zakon o ličnoj karti² reguliše da se lična imena pišu u onom obliku kako su napisana u izvodu iz matične knjige rođenih. Da bi se ime na jeziku manjine upisalo u ličnu kartu, pripadnik nacionalne manjine treba takođe da dostavi uverenje iz matične knjige rođenih i uverenje o državljanstvu sa svojim imenom ispisanim na oba jezika (srpskom jeziku i jeziku manjine). Samo ako je ime u matičnu knjigu rođenih i uverenje o državljanstvu napisano i na srpskom i na albanskom jeziku, ono može biti upisano na albanskom jeziku u ličnu kartu.

Kada građanin preuzima ličnu kartu, službenik treba da ga pita je li ime napisano ispravno. Ako je odgovor pozitivan, službenik predaje ličnu kartu, a ako je negativan, naručiće se nova lična karta sa ispravno napisanim imenom.

U praksi u ovoj oblasti ima dosta problema, delom zbog neobaveštenosti građana o njihovim pravima, a delom zbog neznanja i neprofesionalnosti zaposlenih u ovim službama (objašnjenja da ime ne može biti napisano na albanskom jeziku zbog „tehničkih problema“ nisu osnovana).

² Zakon o ličnoj karti, Sl. glasnik RS, br. 62/2006.

Poseban problem predstavljaju tehnička ograničenja (npr. kompjuterski sistem MUP Republike Srbije), jer pripadnik nacionalne manjine ipak mora da se opredeli za upis imena, bilo na srpskom jeziku bilo na jeziku manjine. Iako je to protivno zakonu, kompjuterski program MUP-a je napravljen tako da nije moguće paralelno upisivanje imena. Oba imena će se uneti u policijsku bazu podataka, ali ime u ličnoj karti može biti upisano ili samo na srpskom jeziku ili samo na jeziku manjine.

Službena upotreba manjinskih jezika obuhvata pravo na javna uverenja izdata na manjinskom jeziku i obavezu organa vlasti da drži javnu evidenciju na manjinskom jeziku. Ovo proističe iz člana 11 stav 4 Zakona o nacionalnim manjinama i člana 18 Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma. Formulari za javne isprave treba da budu štampani dvojezično (član 18 stav 3 Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma). Međutim, Zakon o ličnim registrima ne reguliše mogućnost izdavanja dvojezičnih uverenja. On takođe objedinjuje štampanje uverenja iz člana 80 stav 2 koji predviđa da samo Narodna banka Srbija ima pravo da ih štampa. Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave je izdalo posebnu Direktivu o ličnim registrima i ličnim uverenjima³, koja u paragrafu 137 reguliše da u opštinama u kojima je manjinski jezik u službenoj upotrebi kolone ličnih uverenja mogu biti odštampane na poleđini ličnog uverenja na manjinskom jeziku. Tekst na albanskom jeziku je odštampan na poleđini ličnih uverenja i to u potpunosti protivreči ideji dvojezičnih uverenja. Tako izdate potvrde su neupotrebljive, pa se stranke opredeljuju ili za standardno uverenje na srpskom ili za međunarodno uverenje koji mogu da koriste u inostranstvu.

Pravo na upotrebu jezika manjine pred javnim vlastima spada u centralna pitanja službene upotrebe manjinskih jezika. Komunikacija pripadnika nacionalne manjine sa javnim vlastima može biti dvostruka: može biti u proceduri koja je cela na jeziku manjine ili u proceduri na srpskom jeziku, pri čemu pripadnik nacionalne manjine ima pravo da koristi jezik svoje nacionalne manjine.

Što se tiče upotrebe albanskog jezika u upravnim institucijama, postoji značajna razlika prema tome da li institucija deluje na opštinskom ili državnom nivou.

Ostvarivanje prava na upotrebu albanskog jezika pred javnim institucijama je problematično, jer je većina zaposlenih srpske nacionalnosti, a dokumenta i akti su napisani na srpskom jeziku. Albanski jezik se više koristi u privatnoj komunikaciji nego što se može govoriti o službenoj upotrebi jezika. Međutim, lokalne samouprave u kojima je albanski u službenoj upotrebi imaju kapacitet da deluje u upravnom postupku na oba jezika, srpskom i albanskom.

Situacija je teža u republičkim institucijama i institucijama sa javnim ovlašćenjima. Sve administrativne procedure u ovim institucijama su isključivo na srpskom jeziku. Ako je postupak na srpskom jeziku, pripadnik albanske nacionalne manjine ima pravo na upotrebu albanskog jezika

---

³ Uputstvo o vođenju matičnih knjiga i obrascima matičnih knjiga, Sl. glasnik RS, br. 109/2009, 4/2010 i 10/2010.

u postupku. Ovo pravo je formalno obezbeđeno, pošto u sve tri opštine postoje sudski tumači (po 2 tumača/prevodioca u svakoj od tri opštine). Međutim, kako je mnogo lakše koristiti pravo na srpskom jeziku (prevođenje odugovlači postupke), samo oni bez ikakvog znanja srpskog jezika traže tumače.

Problemi u primeni prava na postupak na manjinskom jeziku povezani su sa nekoliko važnih faktora. Problem prvenstveno leži u nedostatku kvalifikovanog kadra unutar albanske manjine, kao i nedostatku osoba sa znanjem oba jezika, te se može tvrditi da javni službenici i zaposleni u sve tri opštine nisu bilingvalni. Pripadnici albanske nacionalnosti ne vladaju u potpunosti srpskim jezikom, a njihovo poznavanje profesionalne/pravne terminologije na albanskom jeziku je nedovoljno. S druge strane, pripadnici srpske nacionalnosti ne govore albanski i ne pokazuju interesovanje da ga nauče. Druga prepreka je nedostatak kapaciteta i veština tumača/prevodilaca. Broj tumača/prevodilaca u sve tri opštine i njihove kvalifikacije nisu dovoljni za postizanje standarda postavljenih zakonom.

Zakon o nacionalnim manjinama uređuje se u članu 11 stav 6. Zakoni i akti Republike Srbije treba da budu objavljeni na manjinskim jezicima. Ipak, ova norma se ne primenjuje u praksi, jer ne postoji zakon objavljen na jeziku manjina, izuzev dva zakona koji se direktno tiču pitanja manjina. To je velika prepreka u primeni službene upotrebe manjinskih jezika, jer je teško raditi i delovati na jednom jeziku na osnovu tekstova dostupnih samo na drugom jeziku. Ovo se naročito odnosi na glavni materijal zakona i proceduralna pravila

Pravo na topografske oznake na jezicima manjina je jedno od manjinskih prava usko povezano sa službenom upotrebom manjinskih jezika. Ovo pravo se zasniva na članu 79 stav 1 Ustava Republike Srbije, članu 11 stav 3 Okvirne konvencije, članu 10 stav 2 tačka g) Povelje i članu 11 stav 5 Zakona o zaštiti sloboda i prava nacionalnih manjina.. Prema ovom zakonu, u opštini sa najmanje 15% stanovništva koje pripada nacionalnoj manjini imena institucija sa javnim ovlašćenjima i sva topografska imena treba pisati i na srpskom i na manjinskom jeziku, u skladu sa tradicijom nacionalnih manjina i pravopisom manjinskog jezika. U praksi, gotovo je pravilo da su natpisi na opštinskim institucijama dvojezični, a natpisi na republičkim institucijama isključivo na srpskom jeziku. Što se tiče topografskih imena, postoji prostor da se situacija u vezi sa ispisivanjem lokalnih naziva, imena ulica, imena trgova i drugih toponima na albanskom jeziku poboljša.

8.4. Identifikovani problemi

Što se tiče službene upotrebe jezika manjina, mogu se identifikovati sledeći glavni problemi:

- problemi sa upisom ličnog imena u matične knjige rođenih i lična dokumenta na albanskom jeziku, jer nije standardizovano kako se albanska imena upisuju u matične knjige rođenih,
- problemi sa „dvojezičnim“ ličnim ispravama (izvodi iz matičnih knjiga) u vezi sa činjenicom da se prevod na albanski jezik štampa na poledini dokumenta,
- pitanje realne mogućnosti da se iskoristi pravo na ličnu kartu na obrascu na albanskom jeziku,
- nedovoljna zastupljenost pripadnika albanske nacionalne manjine odnosno govornika albanskog jezika u javnim institucijama,
- loše poznavanje oba jezika kod državnih službenika i zaposlenih u javnim institucijama,
- nepostojanje dvojezičnih obrazaca koji se koriste u upravnim i sudskim postupcima,
- nepostojanje prevoda osnovnih pravnih tekstova Republike Srbije na albanski jezik,
- nepostojanje dvojezičnih oznaka na kancelarijama državnih ustanova u opštinama u kojima je albanski jezik u službenoj upotrebi.

PREDNOSTI

- Osnivanje NSANM
- Osnivanje komisije za službenu upotrebu jezika
- Poznavanje srpskog jezika od strane mnogih pripadnika manjinske zajednice

SLABOSTI

- Nepostojanje zakona
- Nepostojanje službenog glasnika za informisanje građana
- Nepostojanje motivacije kod građana da poznaju jezike

ŠANSE

- Izrada strateškog plana
- Saradnja sa donatorima

PRETNJE

- Nepostojanje zakona
- Ekonomska kriza

8.5. Preporuke

- Neophodna je standardizacija kada je reč o unosu ličnih imena u matične knjige i lična dokumenta na albanskom jeziku. Ministarstvo pod hitno mora preduzeti nešto kako bi se registracija imena uskladila sa pravnim normama (važno je da se matičnim službama stavi do znanja da upis imena na albanskom jeziku nije uslovljen činjenicom da se albanski jezik koristi u određenoj opštini). Pošto zakon zahteva da znaci budu ispisani srpskom ćirilicom, javljaju se problemi u transkripciji albanskih imena.
- Kroz medijsku kampanju treba sprovesti informisanje albanske nacionalne manjine o manjinskim pravima i mogućnosti da se lična dokumenta izdaju na albanskom jeziku.
- U oblasti upotrebe albanskog jezika pred upravnim i sudskim organima, NSANM treba da se bavi sledećim pitanjima: povećanjem zastupljenosti pripadnika albanske nacionalne manjine ili albanskog jezika u javnim institucijama, obezbeđivanjem formulara tokom upravnih i sudskih procedura na albanskom jeziku, poboljšanjem jezičkih veština državnih službenika i zaposlenih u javnim institucijama.
- Povećanje broja zaposlenih Albanaca u državnim organima. Na osnovu člana 21 Zakona o nacionalnim manjinama, NSANM može da učestvuje na svim otvorenim konkursima za posao i da insistira na sprovođenju neophodnih mera afirmativnog delovanja. Međutim, ove akcije se mogu preduzimati samo ako kandidati Albanci ispunjavaju profesionalne kriterijume. Stoga NSANM ima mogućnost da pruži dodatna mišljenja za oblasti u kojima je potrebna stručna osoba koja govori albanski jezik, na osnovu kojih se može poboljšati strategija obrazovanja (otvoreni programi, ponude za stipendiranje itd.).
- Tokom terenskog istraživanja primećeno je da formulari koji se koriste pred upravnim sudovima nisu uvek dostupni i na albanskom i na srpskom jeziku. NSANM bi mogao da preporuča Ministarstvu državne uprave, Ministarstvu unutrašnjih poslova i Ministarstvu pravde da izvrše inspekciju u ovoj oblasti. NSANM može da pruži pomoć tako što će obezbediti prevode formulara.
- U sprovedenim istraživanjima uočen je mali broj državnih službenika i angažovanih koji tečno govore i srpski i albanski jezik. NSANM treba da promoviše dvojezičnost, jer je to presudan integracioni element. Problem je ako albanska zajednica ostane zatvorena unutar svojih jezičkih granica, jer se u tom slučaju smanjuju šanse za integraciju i prosperitet u društvu. NSANM može da ponudi kurseve albanskog jezika za nealbance i srpskog jezik za albansku populaciju.
- Obezbediti odgovarajuće prevode zakona Republike Srbije na albanski jezik. Nijedan od zakona Republike Srbije (osim onih koji direktno uređuju pitanja manjina) nije preveden na jezike manjina. To značajno komplikuje službenu upotrebu manjinskih jezika u postupku. NSANM zajedno sa ostalim savetima nacionalnih manjina treba da se obrati Ministarstvu za ljudska i manjinska prava kako bi ono preduzelo mere da se najvažniji zakonski tekstovi prevedu na jezike nacionalnih manjina koji su u službenoj upotrebi (u skladu sa članom 2 stav 7 Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina).

- Prema članu 22 stav 1 Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, NSANM može da odredi tradicionalna topografska imena na albanskom jeziku. Odgovarajućim opštinama i nadležnom preduzeću za puteve treba preporučiti da postave table sa topografskim imenima na oba jezika (član 22 stav 2).

STRATEŠKI PRAVCI

U rešavanju navedenih problema tri strateška pravca karakterisaće pristup kojim se maksimizuje efekat sprovođenja Strateškog plana.

Logika veze između ova tri strateška pravca jeste da su fundamentalne promene u prilagođenosti programskih sadržaja pripadnicima albanske nacionalne manjine odnosno u povećanju njihove raznovrsnosti, dostupnosti i obuhvatnosti moguće samo pod uslovom da se kapaciteti svih aktera na lokalnom i republičkom nivou koji rade sa pripadnicima albanske nacionalne manjine, a posebno Nacionalnog saveta albanske nacionalne manjine, pojačaju, dodatno umreže i prilagode participativnom upravljanju, što se odnosi i na same korisnike kreiranih programa. Nepostojanje resursa u samoj zajednici u mnogim slučajevima može se kompenzovati korišćenjem resursa iz regiona.

Strateški pravac 1.

Razvoj kapaciteta članova Nacionalnog saveta kako bi uspešno realizovali planirane aktivnosti na profesionalan i kompetentan način u interesu albanske nacionalne manjine

Strateški pravac 2.

Razvoj institucionalnih i vaninstitucionalnih servisa/usluga i aktivnosti koje će unaprediti položaj albanske nacionalne manjine u oblastima: obrazovanja, informisanja, kulture i službene upotrebe jezika

Strateški pravac 3.

Promocija aktivnosti albanskog nacionalnog saveta i stvaranje pozitivne klime u društvu za uspešnu realizaciju isplaniranih aktivnosti

SPECIFIČNI CILJEVI

OBLAST	SPECIFIČNI CILJEVI
OBRAZOVANJE	1. Kreiranje aktivnosti u cilju ostvarivanja prava iz oblasti predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja
	2. Kreiranje aktivnosti u cilju ostvarivanja prava iz oblasti visokoškolskog obrazovanja
	3. Razvoj sistema neformalnog obrazovanja na albanskom jeziku u cilju podizanja nivoa znanja i informisanosti građana albanske nacionalnosti
	4. Promotivne aktivnosti u cilju informisanja građana o inovativnim aktivnostima grupe za obrazovanje u okviru NSANM
INFORMISANJE	1. Razvoj i unapređenje dvosmernih kanala komunikacije sa građanima u cilju bolje informisanosti iz svih oblasti razvoja društva
	2. Unapređenja znanja i veština članova radne grupe za informisanje u cilju efikasnije koordinacije aktivnosti u oblasti informisanja
	3. Promocija aktivnosti NSANM
KULTURA	1. Afirmacija kulturnih vrednosti u širem krugu albanske zajednice
	2. Razvoj kulturne razmene kroz umrežavanje sa institucijama kulture na lokalnom, regionalnom, državnom i međudržavnom nivou
	3. Kreiranje novih i savremenih kulturnih sadržaja i očuvanje kulturne baštine u cilju očuvanja, razvoja i promocije kulturnog identiteta albanske nacionalne manjine
OMLADINA I NEVLADIN SEKTOR	1. Razvoj znanja i veština mladih kako bi se aktivnije uključili u aktivnosti NSANM i druge društvene tokove albanske zajednice
	2. Razvoj civilnog sektora kao neizbežnog partnera u kreiranju i implementaciji aktivnosti iz strateških dokumenata
	3. Unapređenje položaja žena i njihovo aktivnije uključivanje u sve društvene tokove albanske zajednice
SLUŽBENA UPOTREBA JEZIKA I PISMA	1. Unapređenje partnerstva sa resornim institucijama u cilju ostvarenja prava na upotrebu pisma i jezika albanske manjine
	2. Stvaranje tehničkih preduslova za efikasnu službenu upotrebu albanskog jezika
	3. Promotivne aktivnosti u cilju stvaranja pozitivne klime u društvu za efikasnije ostvarivanje prava na upotrebu albanskog jezika i pisma
	4. Razvoj sistema praćenja upotrebe albanskog jezika i pisma u javnim institucijama i organizacijama i podrška upotrebi albanskog jezika i pisma

10.1. Oblast obrazovanja

Specifični ciljevi:

1. Kreiranje aktivnosti u cilju ostvarivanja prava iz oblasti predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja. Ove aktivnosti obuhvataju razvoj mreže obrazovanja i razvoj usluga za kvalitetnije uključivanje dece i omladine u školski sistem, razvoj programa podrške mladima da završe srednje obrazovanje, razvoj redovnih i dodatnih školskih programa koji su usmereni na zaštitu i razvoj kulturnog identiteta albanske nacionalne manjine, unapređenje profesionalnih sposobnosti obrazovnog kadra svih etničkih zajednica koji radi u prosveti, unapređenje tehničkih i infrastrukturnih kapaciteta u školstvu.
2. Kreiranje aktivnosti u cilju ostvarivanja prava iz oblasti visokoškolskog obrazovanja. Prioritet su aktivnosti usmerene na uključivanje većeg broja mladih u visokoškolsko obrazovanje, podsticanje stanovnika da nastave dalje školovanje, poboljšanje uslova za mobilnost građana, priznavanje diploma, razvoj programa stipendiranja.
3. Razvoj sistema neformalnog obrazovanja na albanskom jeziku u cilju podizanja nivoa znanja i informisanosti građana albanske nacionalne manjine. Zbog velikog broja osoba bez obrazovanja ili sa nižim obrazovanjem neophodno je razviti modele obrazovanja odraslih na albanskom jeziku kroz dokvalifikaciju i prekvalifikaciju. Interes albanske zajednice je da stanovništvo koje je rano izašlo iz sistema obrazovanja nastavi školovanje, da se nezaposleni prekvalifikuju prema potražnji na tržištu radne snage. EU podstiče permanentno učenje. U tom smislu treba podsticati mlade koji imaju univerzitetsko obrazovanje da se specijaliziraju i da stiču druge diplome odnosno magistarska i doktorska zvanja. Pripadnicima albanske nacionalne zajednice sistem dopisnog školovanja (na daljinu) otvara velike mogućnosti za nastavak školovanja. Potrebno bi bilo i da se u mreži obrazovnih ustanova pored ustanova čiji je osnivač država, pojave i ustanove čiji su osnivači drugi nosioci, npr. fondacije, privatna lica i drugi, a koje bi fleksibilnije odgovorile na povećane potrebe pripadnika albanske nacionalne manjine za obrazovanjem.
4. Aktivnosti usmerene na unapređenje znanja i veština članova radnih grupa iz oblasti prosvete za kompetentnu koordinaciju aktivnosti u svim oblastima obrazovanja. NSANM ima veoma važnu i odgovornu ulogu budući da je u njegovoj nadležnosti da preporučuje programe za određene predmete (istoriju, umetnost, muziku i književnost, u skladu sa članom 13 stav 1 i članom 13 stav 2 Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina). Ovi programi bi trebalo da doprinesu održavanju i negovanju nacionalnog identiteta manjinskih grupa, ali i njihovom ujedinjavanju/povezivanju sa širom kulturnom baštinom. Oni moraju da pronađu pravu ravnotežu između integracije i očuvanja identiteta manjina. To je od velikog značaja u kontekstu evropskih integracija u kojima bi trebalo očuvati različitost, ali je takođe neophodno dakako bi se prihvatile i negovale neke zajedničke vrednosti i neguj . Pored toga, NSANM treba da radi na identifikovanju kapaciteta stručnjaka i da što više uključuje mlade ljude u svoj rad.

10.2. Oblast informisanja

Specifični ciljevi:

1. Razvoj i unapređenje dvosmernih kanala komunikacije sa građanima u cilju bolje informisanosti iz svih oblasti razvoja društva. Dobro informisani građani mogu prepoznati značaj većeg učešća građana u radu NSANM, pružiti veći doprinos radu i odlučivanju i doprineti razvoju novih rešenja, kao i osnažiti osnovanost zahteva za unapređenjem položaja albanske nacionalne manjine.
2. Unapređenje znanja i veština članova radne grupe za informisanje u cilju efikasnije koordinacije aktivnosti u oblasti informisanja. Ovaj tim ima odgovoran zadatak i neophodno je da razvije kapacitete kako bi mogao da prepozna kvalitete, identifikuje nedostatke i razvije plan za dalji razvoj kapaciteta potrebnih za bolje informisanje građana, kao i da razvije koordinaciju između svih aktera kako bi se ovaj proces odvijao nesmetano i bez dupliranja napora i sredstava.
3. mKontinuirano obrazovanje novinara kako bi se obezbedili profesionalni i kompetentni stručni saradnici u novinarstvu. Identifikovana je potreba da se novinarima pruža kontinuirana finansijska, programska i tehnička podrška, da im se omogući da steknu dodatno obrazovanje te da se kroz moguću razmenu upoznaju sa standardima rada u razvijenijim regionima/zemljama. Takođe, neophodno je raditi na obrazovanju javnosti o tome šta je objektivno novinarstvo, raditi sa političkim grupacijama kako bi se razvila svest o značaju informisanja građana, razvijati mrežu saradnika u regionu, koristiti inovativne tehnologije i dr.
4. Promocija aktivnosti NSANM. Mora se raditi na upoznavanju građana sa institucijom saveta, pravima i obavezama saveta, kao i na upoznavanju sa značajem činjenice da su manjinske samouprave adekvatan i demokratski odgovor na potrebe, ciljeve i prioritete nacionalnih manjina. U tom smislu potrebno je konkretnije upoznavanje sa utvrđenim nadležnostima, mogućnostima davanja mišljenja i predloga, učešća u procesu donošenja odluka i upravljanju, kao i sa obavezom saradnje nadležnih organa na svim nivoima vlasti sa nacionalnim savetom u svim postupcima koji se tiču prava manjinskih zajednica, što je osnovna pretpostavka za realizaciju suštinske autonomije.

10.3. Oblast kulture

Specifični ciljevi:

1. Afirmacija kulturnih vrednosti u širem krugu albanske zajednice. Otkrivanje stvaralačkih mogućnosti građana i podrška u njihovom razvoju, afirmacija kulturnih vrednosti koje predstavljaju trajna duhovna dobra, stalno traženje postojećih društvenih, materijalnih, institucionalnih i drugih aspekata razvoja kulture i ukazivanje na odgovarajuće uslove posmatranja kulturnih po-

java i procesa, organizovanje akcija i manifestacija koje trajne kulturne vrednosti čine dostupnim što većem broju ljudi, razvijanje kritičkog odnosa prema ukupnom kulturnom životu, posebno kod mlade generacije, dodeljivanje nagrada i drugih javnih priznanja pojedincima i kolektivima koji postižu najbolje rezultate u kulturi.

2. Razvoj kulturne razmene kroz umrežavanje sa institucijama kulture na lokalnom, regionalnom, državnom i međudržavnom nivou. Okupljanje stvaralaca iz regiona oko novih, progresivnih ideja i stalno nastojanje da znanje i učenost snažnije utiču na razvoj društva i pozitivne promene u društvu, podrška kulturnim promenama i razvoju kulturnog života na selu i gradu.

3. Kreiranje novih i savremenih kulturnih sadržaja i očuvanje kulturne baštine u cilju očuvanja, razvoja i promocije kulturnog identiteta albanske nacionalne manjine. Podsticanje novih sadržaja i kreativnosti kroz blisku saradnju sa obrazovnim ustanovama te organizacijama i udruženjima mladih.

10.4. Oblast civilnog sektora i mladih

Specifični ciljevi:

1. Razvoj znanja i veština mladih kako bi se aktivnije uključili u aktivnosti NSANM i druge društvene tokove albanske zajednice. Prepoznavanje mladih kao strateškog resursa ima presudan značaj za dugoročan uspešan razvoj. Ulaganje u sticanje novih znanja i veština iz različitih oblasti obezbediće da mladi budu glavna pokretačka snaga za realizaciju svih savremenih i inovativnih rešenja.

2. Razvoj civilnog sektora kao neizbežnog partnera u kreiranju i implementaciji aktivnosti iz strateškog dokumenta. Razvoj civilnog sektora, odnosno ulaganje u razvoj civilnog sektora ima presudan značaj za stvaranje pozitivnog ambijenta u kome će aktivnosti iz strateškog plana moći da se sprovedu. Kompetentni saradnici iz civilnog sektora mogu da budu optimalan izbor kada su u pitanju realizatori aktivnosti koje je NSANM planirao u strateškom dokumentu.

3. Unapređenje položaja žena i njihovo aktivnije uključivanje u sve društvene tokove albanske zajednice. Veće učešće žena u aktivnostima samog NSANM i u implementaciji strateškog plana obezbediće dodatni kvalitet. Za ostvarivanje ovog cilja mora se uložiti dodatni napor i predvideti niz aktivnosti koje će motivisati žene (ali i njihove porodice) da prihvate mere za sticanje novih znanja i veština, kao neophodnog međukoraka u ostvarivanju sopstvenih prava.

10.5. Oblast službene upotrebe jezika i pisma

Specifični ciljevi:

1. Unapređenje partnerstva sa resornim institucijama u cilju ostvarenja prava na upotrebu pisma i jezika albanske manjine. Potrebno je organizovati kampanju informisanja pripadnika albanske nacionalne manjine o pravu da lično ime u ličnu kartu bude upisano na albanskom jeziku i informisati ih o načinu na koji mogu da ostvare ovo pravo (ističući značaj matične knjige rođenih i uverenja o državljanstvu). Takođe, treba se obratiti Ministarstvu unutrašnjih poslova, ukazati na probleme i tražiti podrške za punu implementaciju prava na lično ime. Osim toga, NSANM (zajedno sa drugim nacionalnim savetima) treba da preporuči sprovođenje inspeksijskog nadzora u pogledu ostvarivanja ovog prava. NSANM treba da uputi zahtev za veću zastupljenost pripadnika albanske nacionalne manjine odnosno govornika albanskog jezika u javnim institucijama, za obezbeđivanje formulara u upravnim i sudskim postupcima na albanskom i za poboljšanje znanja albanskog i srpskog jezika kod državnih službenika i zaposlenih u javnim institucijama. NSANM treba i dalje da određuje tradicionalna topografska imena na albanskom jeziku u opštinama Bujanovac, Preševo i Medveđi i da preporuči odgovarajućim opštinama i preduzeću odgovornom za puteve da objavljuje tabele sa dvojezičnim topografskim oznakama (član 22 stav 2). Takođe, može se preporučiti Ministarstvu javne uprave da izvrši inspekciju tabli postavljenih na javnim institucijama i preduzećima sa javnim ovlašćenjem u vezi sa natpisima na oba jezika (član 22 stav 6).
2. Promotivne aktivnosti u cilju stvaranja pozitivne klime u društvu za efikasnije ostvarenje prava na upotrebu pisma i jezika albanske manjine. NSANM treba da organizuje kampanje, promoviše prava i podstiče aktivizam građana, kao i da promoviše svoja prava prema institucijama u vezi sa većom zastupljenošću pripadnika albanske nacionalne manjine ili albanskog jezika u javnim institucijama, da obezbedi sve formulare u administrativnim i sudskim postupcima na albanskom jeziku te da poboljša jezičke veštine državnih službenika i zaposlenih u javnim institucijama.
3. Razvoj sistema praćenja upotrebe albanskog pisma i jezika u javnim institucijama i organizacijama i podrška upotrebi albanskog pisma i jezika. Ovaj cilj treba ostvarivati kroz redovno praćenje i analizu postignuća i kroz redovno informisanje javnosti o postignutim rezultatima.

MEHANIZMI SPROVOĐENJA STRATEGIJE

Neophodni mehanizmi implementacije, realizacije i monitoring – NSANM kao dinamična struktura i predstavnik albanske nacionalne manjine biće, zajedno sa relevantnim resornim institucijama, organizacijama i pojedincima, aktivan resurs koji će svakodnevno raditi na sprovođenju strateškog plana i pružati podršku u procesu monitoringa i evaluacije Strateškog plana.

Način finansiranja i održivost – Osnovni model finansiranja rada samog NSANM je obezbeđen kroz modele koje pruža resorno ministarstvo, što važi i za finansiranje dela konkretnih aktivnosti. Takođe, deo aktivnosti strateškog plana finansiraće se kroz budžete nadležnih ministarstva i kroz opštinske budžete. Međutim, treba napomenuti da bez jasne strategije za uspešno korišćenje dostupnih izvora finansiranja (domaćih i stranih donatora) mnoge aktivnosti i mere za unapređenje položaja albanske nacionalne manjine neće biti optimalno realizovane.

Održivost u finansijskom smislu obezbediće se kroz korišćenje gore navedenih fondova (ministarstva, lokalni budžet, donatorska sredstva), a programska održivost kroz neprestano motivisanje građana albanske nacionalnosti da aktivno učestvuju ne samo u korišćenju usluga/aktivnosti koje će biti sprovedene već i u aktivnom kreiranju (redefinisaniu) postojećih usluga.

PROMOCIJA STRATEŠKOG PLANA

Javna rasprava – Proces javne rasprave ima za cilj da pospeši najširi dijalog u lokalnoj sredini i da bude završna faza širokog konsultativnog procesa sprovedenog tokom izrade strateškog plana. Javna rasprava predstavlja mehanizam koji omogućava najširem krugu ljudi u lokalnoj zajednici da utiče na buduće mere koje će sprovoditi nacionalni savet u oblastima svoje nadležnosti. To podrazumeva javno predstavljanje definisanih prioriteta albanske nacionalne manjine i mera za njihovo rešavanje u svim raspoloživim medijima na lokalnom nivou.

Pored promotivnih aktivnosti, javna rasprava treba da bude i mehanizam kojim građani mogu da dostave svoje komentare, dopune ili izmene. Integralni tekst strateškog plana NSANM treba da bude dostupan na različite načine (na veb-stranicama NSANM i opština, kao štampano izdanje itd.), a građani mogu u određenom vremenskom periodu da dostave svoje komentare kancelariji NSANM. Takođe, preporučuje se da se održi završna prezentacija (javna tribina) na kojoj bi se javna rasprava zaključila na transparentan i participativan način. Nakon analize svih pristiglih komentara (u pisanoj formi) članovi NSANM usvojiće završnu verziju strateškog plana.

Promocija strateškog plana – Proces implementacije strateškog plana ne zavisi samo od obezbeđenih finansijskih sredstava, već i od šireg konteksta, tj. od želje lokalne zajednice da prihvati inovativna rešenja i da ih koristi na pravi način. Stoga će kontinuirana medijska promocija predviđenih aktivnosti presudno uticati na pozitivnu klimu u lokalnoj sredini koja treba da obezbedi uspešno sprovođenje strateškog dokumenta.

MONITORING I EVALUACIJA

Monitoring ili nadgledanje je kontinuirano praćenje rezultata i napretka u sprovođenju planiranih aktivnosti koje se sprovodi poređenjem sa unapred definisanim indikatorima.

Svrha monitoringa je:

- (1) da obezbedi namensko korišćenje uloženi ljudskih i materijalnih resursa za sprovođenje planiranih aktivnosti,
- (2) da obezbedi da se aktivnosti sprovedu na način koji garantuje ispunjavanje ciljeva koji su planirali i da se izmeri u kojoj meri se cilj ispunjava,
- (3) da se na vreme izvrše modifikacije aktivnosti, materijalnih resursa ili osoblja,
- (4) da se poboljša kvalitet usluga i aktivnosti koje se pružaju i da se rezultati unesu u reviziju planskog dokumenta,
- (5) da se prepoznaju profesionalni kapaciteti saradnika.

Monitoring realizovanih aktivnosti predviđenih strateškim planom sprovodiće posebna komisija koja će kvartalno izveštavati članove NSANM o stepenu realizacije aktivnosti, odnosno o eventualnim problemima u procesu implementacije.

Evaluacija (procena postignuća) predstavlja proces kojim se na sistematičan i objektivna način određuje relevantnost, delotvornost, efikasnost i uticaj realizovanih aktivnosti u okviru postavljenih ciljeva (ciljeva projekta, ciljeva strategije, ciljeva akcionog plana). Evaluacija se oslanja na rezultate monitoringa i na sopstvene specifične metode.

Evaluacija omogućava da se utvrde promene i uticaji do kojih je došlo prilikom primene strateškog plana u ciljnoj grupi. Evaluacija daje jasan odgovor na pitanje da li su planirane aktivnosti dale željeni efekat ili se aktivnosti moraju redefinisati u procesu revizije strateškog dokumenta.

Evaluacijom realizovanih aktivnosti predviđenih strateškim planom baviće se eksterni stručni saradnici koje biraju članovi NSANM, i to na godišnjem nivou. Oni će u pisanom godišnjem izveštaju davati procenu efekata realizovanih aktivnosti i preporuke za kreiranje novih mera u okviru strateškog dokumenta. (Prva faza procesa evaluacije AP za 2012. godinu).

OBRAZOVANJE

Specifični ciljevi	Aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Budžet
1. Kreiranje aktivnosti u cilju ostvarivanja prava iz oblasti predškolskog, osnovškolskog i srednjoškolskog obrazovanja	<ul style="list-style-type: none"> Formiranje komisije NSANM i resornog ministarstva u cilju pronalaženja rešenja za sistemske probleme u obrazovanju albanske manjine (nastavni plan, udžbenici na albanskom, uvoz knjiga, opremanje škola, zapošljavanje Albanaca u inspekcijским službama) Formiranje komisije za izradu liste udžbenika i prevod udžbenika na albanski jezik Izrada nastavnog plana aktivnosti na albanskom jeziku Utvrdjivanje liste prioriteta za unapređenje tehničkih preduslova u školovanju 	Resorna ministarstva Državni univerziteti Članovi radne grupe za obrazovanje NSANM	2012. 2012. 2013. 2013. 2013.	2.000 EUR 5.000 EUR 10.000 EUR 5.000 EUR 5.000 EUR
2. Kreiranje aktivnosti u cilju ostvarivanja prava iz oblasti visokoškolskog obrazovanja	<ul style="list-style-type: none"> Formiranje komisije sa resornim ministarstvom i univerzitetima u cilju rešavanja problema visokog školstva Lobiranje i javna kampanja u cilju jednostavnije nostrifikacije diploma stečenih van Republike Srbije Otvaranje fakulteta na albanskom jeziku 	Resorna ministarstva Članovi radne grupe za obrazovanje NSANM	2012. 2012. 2013-2016.	5.000 EUR 5.000 EUR Naknadno će se utvrditi
3. Razvoj sistema neformalnog obrazovanja na albanskom jeziku u cilju podizanja nivoa znanja i informisanosti građana albanske nacionalne manjine i članova radne grupe	<ul style="list-style-type: none"> Utvrdjivanje liste neophodnih obuka za članove radne grupe Realizacija 3 primarne obuke za članove radne grupe tokom 2012. godine Izrada liste obuka za decu i mlade u cilju podizanja nivoa obrazovanja kroz sistem neformalnog obrazovanja Realizacija 3 primarne obuke za decu i mlade tokom 2012. g. Izrada liste obuka za odrasle u cilju podizanja nivoa obrazovanja kroz sistem neformalnog obrazovanja Realizacija 3 primarne obuke za odrasle tokom 2012. g. Razvijanje sistema neformalnog obrazovanja u svim oblastima rada NSANM 	Članovi radne grupe za obrazovanje NSANM Civilni sektor	2012. 2012. 2012. 2012. 2012. 2012.	1.000 EUR 15.000 EUR 1.000 EUR 15.000 EUR 1.000 EUR 15.000 EUR
4. Promotivne aktivnosti u cilju informisanja građana o inovativnim aktivnostima grupe za obrazovanje u okviru NSANM	<ul style="list-style-type: none"> Izrada promotivnog materijala za informisanje građana o aktivnostima koje se pružaju Izrada pozitivne medijske kampanje za promociju aktivnosti grupe za obrazovanje NSANM i samog NSANM (stvaranje pozitivne klime za aktivnosti NSANM) 	Članovi radne grupe za obrazovanje NSANM Grupa za medije NSANM	2012. 2013.	5.000 EUR 5.000 EUR

INFORMISANJE

Specifični ciljevi	Aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Budžet
<p>1. Formiranje inovativnih dvosmernih kanala komunikacije sa građanima u cilju bolje informisanosti iz svih oblasti društvenog života</p>	<p>• Stvaranje preduslova za adekvatno informisanje albanske zajednice (osnivanje radne grupe sa resornim institucijama u cilju ostvarivanja prava predviđenih zakonom, dnevnik na albanskom jeziku na RTS i sl.)</p> <p>• Osnivanje časopisa na albanskom jeziku NSANIM</p> <p>• Formiranje info pultova u opštinama u kojima žive pripadnici albanske nacionalne manjine (oglasne table, bilbordi i sl.)</p> <p>• Uspostavljanje saradnje sa resornim institucijama (zdravstvo, socijalna zaštita, zapošljavanje) radi adekvatnijeg informisanja građana</p> <p>• Diseminacija navedenih aktivnosti u svim opštinama u kojima žive pripadnici albanske nacionalne manjine</p>	<p>Grupa za medije NSANIM</p> <p>Druge grupe NSANIM</p> <p>Resorne lokalne institucije i organizacije</p> <p>Strani i domaći donatori</p>	<p>2012.</p> <p>2012.</p> <p>2012.</p> <p>2012.</p> <p>2012.</p> <p>2013-2016.</p>	<p>1.000 EUR</p> <p>30.000 EUR</p> <p>15.000 EUR</p> <p>3.000 EUR</p> <p>Naknadno će se utvrditi</p>
<p>2. Unapređenje ljudskih resursa kako bi informisanje kroz NSANIM bilo efikasno i profesionalno</p>	<p>• Organizovanje 3 obuke za članove radne grupe u cilju bolje koordinacije procesa informisanja i promocije</p> <p>• Organizovanje 2 ciklusa obuka za mlade novinare u cilju stvaranja ljudskih resursa za profesionalno novinarstvo</p> <p>• Međunarodno umrežavanje medijske grupe NSANIM</p>	<p>Grupa za medije NSANIM</p> <p>Strani i domaći donatori</p>	<p>2012.</p> <p>2012.</p> <p>2012.</p> <p>2013-2016.</p>	<p>5.000 EUR</p> <p>15.000 EUR</p>
<p>3. Promocija aktivnosti NSANIM</p>	<p>• Izrada strateškog plana za podršku svim telima NSANIM u svim oblastima</p> <p>• Izrada i sprovođenje promotivne kampanje za NSANIM za 2012. godinu</p>	<p>Grupa za medije NSANIM</p> <p>Strani i domaći donatori</p>	<p>2012.</p> <p>2012.</p> <p>2013-2016.</p>	<p>10.000 EUR</p> <p>10.000 EUR</p>

KULTURA

Specifični ciljevi	Aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Budžet
1. Afirmacija kulturnih vrednosti u širem krugu albanske zajednice	<ul style="list-style-type: none"> • Medijska promocija kulturnog nasleđa Albanaca u okviru albanske nacionalne manjine • Medijska promocija kulturnog nasleđa kod nealbanskog stanovništva u regionu i na državnom nivou 	<p>Grupa za medije NSANM</p> <p>Grupa za kulturu NSANM</p>	<p>2012. (formiranje)</p> <p>2013–2016. (kontinuirana promocija)</p>	<p>10.000 EUR (za 2012)</p>
2. Razvoj kulturne razmene kroz umrežavanje sa institucijama kulture na lokalnom, regionalnom, državnom i međudržavnom nivou	<ul style="list-style-type: none"> • Formiranje multisektorskih radnih grupa sa resornim institucijama na državnom nivou i sa zemljom maticom • Izrada i sprovođenje strateškog partnerstva sa institucijama kulture u zemlji matici 	<p>Grupa za kulturu NSANM</p> <p>Ministarstvo za kulturu RS</p> <p>Resorne institucije iz zemlje matice</p>	<p>2012. (formiranje)</p> <p>2013–2016. (kontinuiran rad novoformiranih multisektorskih radnih grupa)</p>	<p>5.000 EUR (za 2012)</p>
3. Kreiranje novih i savremenih kulturnih sadržaja i očuvanje kulturne baštine u cilju očuvanja, razvoja i promocije kulturnog identiteta albanske nacionalne manjine	<ul style="list-style-type: none"> • Izrada evidencije kulturnih dobara značajnih za albansku nacionalnu manjinu • Osavremenjavanje biblioteka kroz nabavku knjiga na albanskom jeziku; izrada projekta i predračun sredstava • Otvaranje pozorišta na albanskom jeziku; izrada projekta i predračun sredstava • Otvaranje muzeja sa delima značajnim za negovanje identiteta i kulturnog nasleđa pripadnika albanske nacionalne manjine; izrada projekta i predračun sredstava 	<p>Grupa za kulturu NSANM</p> <p>Ministarstvo za kulturu RS</p> <p>Strani i domaći donatori i fondacije</p>	<p>2012. (evidencija)</p> <p>2013–2016. (za osnivanje novih institucija kulture)</p>	<p>Za evidenciju 2.000 EUR</p> <p>Za nove institucije – sredstva će se naknadno utvrditi</p>

SLUŽBENA UPOTREBA JEZIKA

Specifični ciljevi	Aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Budžet
1. Unapređenje partnerstva sa resornim institucijama u cilju ostvarivanja prava na upotrebu pisma i jezika albanske manjine	<ul style="list-style-type: none"> Osnivanje profesionalne radne grupe za usklađivanje zakona u segmentu službene upotrebe jezika i pisma Osnivanje ekspertske grupe koja će analizirati i kontrolisati realno stanje u državnim organima i institucijama u kojima je službena jezika i pisma garantovana zakonom 	Resorne institucije i organizacije na državnom i lokalnom nivou u partnerstvu sa radnom grupom za upotrebu jezika i pisma	2012.	5.000 EUR (za 2012)
2. Stvaranje tehničkih preduslova za efikasnu službenu upotrebu albanskog jezika	<ul style="list-style-type: none"> Prevođenje dokumenata i formulara na albanski jezik i njihova priprema na albanskom jeziku, kao i priprema dvojezičnih dokumenata Štampanje dokumenata i formulara na albanskom jeziku, kao i dvojezičnih dokumenata 	Radna grupa za službenu upotrebu jezika	2012.	5.000 EUR 20.000 EUR
3. Promotivne aktivnosti u cilju stvaranja pozitivne klime u društvu za efikasnije ostvarivanje prava na upotrebu jezika i pisma albanske manjine	<ul style="list-style-type: none"> Kontinuirana pozitivna medijska kampanja prema stanovništvu radi informisanja o pravima u oblasti upotrebe službenog jezika i pisma – štampanje lifleta, radio i TV kampanja Kontinuirana pozitivna kampanja prema državnim institucijama radi informisanja o modelima upotrebe službenog jezika i pisma – štampanje lifleta, radio i TV kampanja 	Grupa za medije NSANM	2012-2016.	10.000 EUR (za 2012)
4. Razvoj sistema praćenja upotrebe albanskog jezika i pisma u javnim institucijama i organizacijama i podrška upotrebi albanskog jezika i pisma	<ul style="list-style-type: none"> Formiranje komisije za praćenje implementacije planiranih aktivnosti koje se odnose na službenu upotrebu jezika (praćenje državnih institucija kroz radne grupe, anketiranje građana i zaposlenih u administraciji – rezultati izveštaja i anketa i njihova analiza) 	Grupa za medije NSANM	2012-2016.	5.000 EUR (za 2012)

OMLADINA I CIVILNI SEKTOR

Specifični ciljevi	Aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Budžet
1. Razvoj znanja i vještina mladih kako bi se aktivnije uključili u aktivnosti NSANM i druge društvene tokove albanske zajednice	<ul style="list-style-type: none"> Otvaranje kancelarije za mlade NSANM tokom 2012. godine Organizovanje 6 obuka tokom 2012. za nove članove kancelarije za mlade Izrada 1 zajedničkog projekta kancelarije za mlade i NSANM prema stranim donatorima Međunarodno povezivanje kancelarije za mlade sa sličnim institucijama 	<p>Radna grupa za omladinu i civilni sektor NSANM</p> <p>Postojeće NVO za rad sa mladima</p> <p>Strani i domaći donatori</p>	<p>2012.</p> <p>2012.</p> <p>2012.</p> <p>2013-2016.</p>	<p>5.000 EUR</p> <p>10.000 EUR</p> <p>1.000 EUR</p> <p>Naknadno će se utvrditi</p>
2. Razvoj civilnog sektora kao neizbežnog partnera u kreiranju i implementaciji aktivnosti iz strateških dokumenata	<ul style="list-style-type: none"> Formiranje asocijacije postojećih NVO u cilju saradnje sa NSANM Organizovanje 2 zajednička seminara tokom 2012. godine na temu ciljeva NSANM i zajedničkog nastupanja Organizovanje zajedničke medijske kampanje sa NSANM Formiranje novih NVO za rad na pitanjima koja su u nadležnosti NSANM 	<p>Radna grupa za omladinu i civilni sektor NSANM</p> <p>Lokalne NVO</p> <p>Radna grupa za informisanje NSANM</p> <p>Strani i domaći donatori</p>	<p>2012.</p> <p>2012.</p> <p>2012.</p> <p>2013-2016.</p>	<p>1.000 EUR</p> <p>5.000 EUR</p> <p>5.000 EUR</p> <p>Naknadno će se utvrditi</p>
3. Unapređenje položaja žena i njihovo aktivnije uključivanje u sve društvene tokove albanske zajednice	<ul style="list-style-type: none"> Otvaranje kancelarije za žene NSANM tokom 2011. godine Organizovanje 4 obuke tokom 2012. godine za članice kancelarije za žene NSANM Izrada 1 zajedničkog projekta kancelarije za mlade, kancelarije za žene i NSANM prema stranim donatorima Međunarodno povezivanje kancelarije za žene sa sličnim institucijama 	<p>Radna grupa za omladinu i civilni sektor NSANM</p> <p>Radna grupa za informisanje NSANM</p> <p>Postojeće ženske NVO</p> <p>Strani i domaći donatori</p>	<p>2012.</p> <p>2012.</p> <p>2012.</p> <p>2013-2016.</p>	<p>-000 EUR</p> <p>10.000 EUR</p> <p>1.000 EUR</p> <p>Naknadno će se utvrditi</p>